

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Projekt „Hariduse tugiteenuse ja hariduslike erivajaduste õppe tagamise tõhusate korraldusmudelite analüüs ja disain“

Analüüsi raport

Veebruar 2021

SISUKORD

MÕISTED	3
SISSEJUHATUS.....	4
1. HARIDUSPOLIITIKA JA LAIEMAD SUUNDUMUSED	6
1.1. KAASAV HARIDUS JA RIIKLIK HARIDUSPOLIITIKA.....	6
1.2. TUGE VAJAVATE LASTE ÕPE EESTIS.....	7
1.2.1. Tuge vajavate laste õppekorraldus.....	7
1.2.2. Tuge vajavate laste koolid.....	9
1.3. ERIVAJADUSTEGA LASTE ÕPPE ÜMBERKORRALDAMISE MUDELID EESTIS	11
1.3.1. Saaremaa näide.....	11
1.3.2. Kose näide.....	13
2. HETKEOLUKORD PROJEKTI PIIRKONNAS.....	15
2.1. HARIDUSKORRALDUS PÕHJA-SAKALA VALLAS.....	15
2.1.1. Valla haridusvõrk.....	15
2.1.2. Erivajadusega laste õpe.....	16
2.1.3. Ruumikasutus ja finantseerimine	17
2.2. LAHMUSE KOOL	20
2.2.1. Kompleks	20
2.2.2. Õpilased ja töötajad	21
2.2.3. Finantseerimine	23
2.3. ERIVAJADUSTEGA LASTE ÕPE PROJEKTI PIIRKONNAS JA VIJANDIMAAL.....	25
2.3.1. Põhja-Pärnumaa ja Viljandi vald.....	25
2.3.2. Erivajadusega laste õpe mujal Viljandimaal	26
2.3.3. Projekti partnerite vajadused ja seisukohad	27
2.4. JÄRELDUSED HETKEOLUKORRAST JA LÄBIVIIDUD ARUTELUDEST.....	28
3. ALTERNATIIVID ERIVAJADUSEGA LASTE ÕPPE KORRALDAMISEKS.....	30
3.1. ALTERNATIIVIDE KIRJELDUS.....	30
3.2. ALTERNATIIVIDE TUGEVUSED JA NÕRKUSED	32
3.3. ALTERNATIIVIDE FINANTSMÕJU.....	34
KOKKUVÕTE JA ARUTELU	37

MÕISTED

- **Haridusliku erivajadusega (HEV) õpilane¹** – õpilane, kelle andekus, õpiraskused, tervises seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis, õppe kestuses, õppekoormuses, õppekeskkonnas, taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas. NB! Mõistet on täpsustatud - hariduslike erivajadustega õpilaste asemel räägitakse edaspidi **tuge vajavatest õpilastest²**.
- **Tugispetsialistide teenus³** – õppeprotsessis õpilase arengut, võimetekohast õppimist ja sotsiaalseid oskusi toetav logopeedi, eripedagoogi, koolipsühholoogi või sotsiaalpedagoogi teenus.
- **Logopeed⁴** – tippspetsialist, kelle töö on kliendi/patsiendi kommunikatsioonivõime ja neelamisfunktsiooni hindamine, kujundamine ja/või taastamine ning häire ennetamine. Logopeed nõustab kommunikatsiooni- ja/või neelamishäirega isikut, tema lähedasi ja teiste erialade spetsialiste. Ta teeb koostööd kliendi/patsiendi lähedaste ja teiste erialade spetsialistidega.
- **Eripedagoog⁵** – tugispetsialist, kelle tegevuse eesmärk on eakaaslastest eristuva õppija arengu toetamine ja suunamine, arvestades õppekava(de) nõuete ja võimalustega. Ta teeb koostööd vanemate, õpetajate, teiste erialaspetsialistide ja kolleegidega ning nõustab neid.
- **Psühholoog-nõustaja⁶** – psühholoog-nõustaja töö on vaimse tervise probleemide tekke ja süvenemise ennetamine ning psühholoogilise heaolu ja eneseteostuse toetamine. Psühholoog-nõustaja keskendub nii emotsionaalsetele, isiksuslikele, arengulistele, sotsiaalsetele, tervisega seotud kui ametialastele ja hariduslikele teemadele.
- **Sotsiaalpedagoog⁷** – tugispetsialist, kelle tegevuse eesmärk on sotsialiseerumistoe korraldamine ja arendamine ning isiku arengu toetamine võrgustikutöö kaudu sotsiaalpedagoogiliste meetoditega.
- **Üldine tugi⁸** – õpilasele, kellel tekib takistus koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel, annab kool üldist tuge, mis kujutab endast õpetaja pakutatavat individuaalset lisajuhendamist, tugispetsialistide teenuse kättesaadavust ning vajaduse korral õpiabitundide korraldamist individuaalselt või rühmas.
- **Tõhustatud tugi (PGS)** – tugi, mida rakendatakse õpilasele, kes oma püsiva õpiraskuse, psüühika- ja käitumishäire või muu tervises seisundi või puude tõttu vajab vähemalt üht järgmistest teenustest: 1) pidevat tugispetsialistide teenust ja individuaalset õppekava ühes, mitmes või kõikides ainetes; 2) pidevat tugispetsialistide teenust ja osajaga õpet individuaalselt või rühmas; 3) pidevat tugispetsialistide teenust ja individuaalset tuge klassis toimuva õppetöö ajal; 4) õpet eriklassis.
- **Eritugi (PGS)** – tugi, mida rakendatakse õpilasele, kes tulenevalt tema raskest ja püsivast psüühikahäirest, intellekti- või meelepuudest või liitpuudest vajab: 1) puudespetsiifilist õppekorraldust, -keskkonda, -metoodikat, -vahendeid ning õppes osalemiseks pidevat tugispetsialistide teenust loimituna sotsiaal- või tervishoiuteenustega või mõlemaga; 2) osajaga õpet individuaalselt või rühmas või pidevat individuaalset tuge klassis või õpet eriklassis.

¹ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (PGS), <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

² Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse muutmine, https://www.hm.ee/sites/default/files/pgs_eelnou_tuge_vajavate_opilaste_infomaterjal.pdf

³ Tugispetsialistide teenuse kirjeldus ja teenuse rakendamise kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/127022018010>

⁴ Kutsestandardid. Logopeed, tase 8, <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10750237>

⁵ Kutsestandardid. Eripedagoog, tase 8, <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10683361>

⁶ Kutsestandardid. Psühholoog-nõustaja, tase 7, <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10720640>

⁷ Kutsestandardid. Sotsiaalpedagoog, tase 7, <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10685786>

⁸ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (PGS), <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018003?leiaKehtiv>

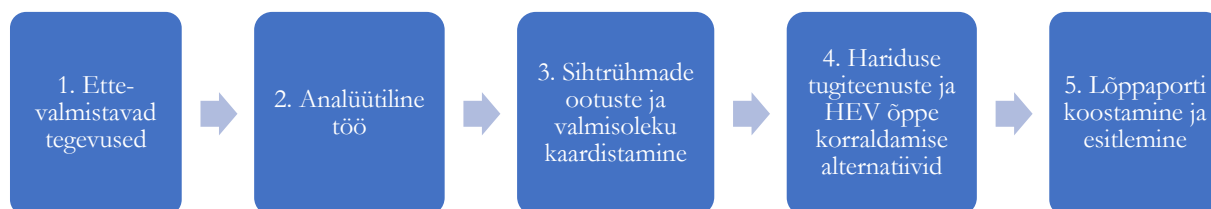
SISSEJUHATUS

2020. aasta kevadel käivitas Põhja-Sakala Vallavalitsus koos Põhja-Pärnumaa ja Viljandi Vallavalitsustega projekti „Hariduse tugiteenuse ja hariduslike erivajaduste õppe tagamise tõhusate korraldusmudelite analüüs ja disain“. Projekti eesmärgiks on välja töötada **hariduse tugiteenuste korraldamise mudelid Põhja-Sakala vallas ja hariduslike erivajadustega (HEV) lastele õppe tagamise kestlik mudel piirkonnas**.

Projekti ajendiks on asjaolu, et alates 1. septembrist 2019. a. on Põhja-Sakala vald võtnud **üle hariduslike erivajadustega laste kooli (Lahmuse Kooli)**, mis seni oli riigi pidamisel. Põhja-Sakala valla ning Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) vahel sõlmitud lepingust tulenevalt tagab ministeerium kooli majanduskulude katmise täies mahus kuni 2021. aastani ning vähendab seda järk-järgult aastatel 2021-2023. Alates 2024. aastast HTM täiendavaid vahendeid kooli majandamiseks ei eralda. Rahastamiskokkulepe tähendab seda, et vald peab välja töötama kestliku toimemudeli hariduslike erivajadustega laste õppe korralduseks tulevikus.

Projekti aluseks olnud lähteülesanne kajastas kolme alternatiivi, kuidas erivajadusega laste õpet piirkonnas võiks tulevikus korraldada. Esimese kahe alternatiivi kohaselt kujundatakse **Lahmuse Koolist Põhja-Sakala valla hariduse tugiteenuste keskus ja keerulisemate erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus**, neist ühel juhul piirkonna kohalike omavalitsuste (KOV) koostöös ning teisel Põhja-Sakala valla pidamisel. Kolmas alternatiiv nägi ette, et Põhja-Sakala vald planeeriks vastava **õppe- ja kompetentsikeskuse Suure-Jaani Kooli juurde**. Töö raames korrigeeritud alternatiive lähtuvalt kogutud informatsioonist, valikust jäi välja Lahmuse Kooli pidamine piirkonna KOVide koostöös ja **lisandus nn maakondlik mudel**. Muudatuste põhjused on kajastatud töö peatükis 2.4 ning lõplikult analüüsitud alternatiivid peatükis 3.

Analüüsi tegevused olid metoodiliselt jaotatud viide etappi:

Esimese etapi raames toimus eelkoosolek tellijaga täpsustamaks projekti tausta ja ootusi. Sellest lähtuvalt koostati protsessi plaan ning viidi läbi projekti juhtrühma avakoosolek tegevusplaani fikseerimiseks. Täiendavalt viidi läbi fookusgrupi intervjuu Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) esindajatega täpsustamaks HTMi nägemust hariduse tugiteenuste ja HEV õppe suundadest ja korraldusest Eestis ning võimalikest alternatiividest Põhja-Sakala valla ja Lahmuse Kooli piirkonnas. Etapi raames külastati ka kõiki Põhja-Sakala valla üldhariduskooli ning Lahmuse Kooli tutvumaks hetkeolukorraga ning koolide praktikatega HEV õpilaste toetamisel.

Teise etapi raames analüüsiti kaasava hariduse ja hariduslike erivajadustega laste õppe riiklikke ja rahvusvahelisi poliitikadokumente ja varasemalt teostatud analüüse ning mudeleid, mida Eestis rakendatakse. Lisaks koostati statistiline ülevaade, mis hõlmas HEV laste õpet Eestis, projekti piirkonna haridusvaldkonna arenguid ning Põhja-Sakala haridusvõrku ja -korraldusest (sh HEV õpilastega seonduv). Detailsemalt analüüsiti Lahmuse Kooli seniseid arenguid ja hetkeolukorda, sh õppekorraldus ja profiil, kinnisvara, töötajaskond ja finantseerimine.

Kolmanda etapi raames viidi läbi fookusgrupi intervjuud Põhja-Sakala valla koolijuhtidega ning projektipiirkonna kohalike omavalitsuste (Põhja-Sakala, Põhja-Pärnumaa ja Viljandi vallad) haridusvaldkonna esindajatega. Täiendavalt viidi Põhja-Pärnumaa ja Viljandi valla esindajatega läbi ka lühiintervjuud hetkeolukorra ja andmete täpsustamiseks. Kuna selgus, et ka Viljandi linn kavandab HEV valdkonnas kompetentsikeskuse loomist, viidi läbi lühiintervjuu ka Viljandi abilinnapeaga. Etapi lõpus viidi läbi juhtrühma koosolek, mille raames anti ülevaade teostatud tegevustest ning lepiti kokku korrigeeritud alternatiivid.

Neljanda etapi raames analüüsiti kokkulepitud kolme alternatiivi, sh toodi välja alternatiivide sisulised tugevused ja nõrkused ning finantsmõju. Alternatiividega seonduvat arutati projekti juhtrühmaga, neid tutvustati Viljandimaa Omavalitsuste Liidu poolt korraldatud koosolekul ka teistele maakonna omavalitsustele. Täiendavalt toimus valla sisene alternatiivide tutvustus ja arutelu laiendatud virtuaalsel seminaril, kus osalesid valla haridusasutuste esindajad, vallavalitsuse- ja volikogu liikmed.

Projekti viimase tegevusena koostati käesolev lõppraport, mida tutvustati projekti lõppseminaril.

Analüüsi koostamist koordineeris ning lõppraport koostas OÜ Cumulus Consulting. Koostajad avaldavad tänu Põhja-Sakala vallale, projekti partneritele ning kõigile teistele, kes andsid oma panuse projekti.

1. HARIDUSPOLIITIKA JA LAIEMAD SUUNDUMUSED

1.1. Kaasav haridus ja riiklik hariduspoliitika

Eesti hariduskorralduse juhtiv põhimõte on kaasava hariduskorralduse rakendamine⁹. Kaasava hariduse eesmärgiks on tagada kõigile õppijatele võimalus tähendusrikka ja kvaliteetse hariduse omandamiseks kodulähedases koolis koos teiste omaealiste õpilastega. Kõige üldisemalt taotleb kaasav hariduskorraldus kõigi ühiskonnaliikmete sotsiaalset kaasatust ühiskonnaelus. Õppekorralduses tähendab kaasava hariduse põhimõtete järgimine seda, et **õpilase elukohajärgses haridusasutuses arvestatakse õppurite individuaalsete akadeemiliste ja sotsiaalsete võimete ja vajadustega ning tagatakse vajalike tugisüsteemide kättesaadavus**¹⁰.

Kaasava hariduse rakendamist toetavad erinevad rahvusvahelised uuringud, mille kohaselt suurendab vastav hariduskorraldus erivajadusega inimeste **tõenäosust osaleda tööhõives ning olla majanduslikult iseseisev, omada sotsiaalset võrgustikku ning sõprussuhteid täiskasvanu eas**. Seega vähendab kvaliteetne ja kohane haridus oluliselt hilisemat koormust sotsiaalsüsteemile.

Eesti Rakendusuringute Keskusest CentAR uuring „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“¹¹ toob välja, et liikumine **kaasava hariduse suunas on Euroopas üldkehtiv**, samas on praktilise rakendamise osas tulenevalt senisest arengutrajektoorist (sellest, milline on riigi hariduskorraldus, traditsioonid ning HEV õpilaste kaasamise senine olukord) riikidel ka erinevad väljakutsed.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agenduur on välja toonud kaasava hariduse viis põhisõnumit¹²:

- **võimalikult vara** - varajasel avastamisel ja sekkumisel ning ennetavate meetmete rakendamisel on positiivne mõju;
- **kaasav haridus toob kõigile kasu** - kaasava haridusel on positiivne hariduslik ja sotsiaalne mõju, see eeldab kogukonna tuge;
- **väga hea väljaõppega professionaalid** - kaasava hariduse rakendamisel on ülioluline väga hea väljaõppega professionaalide, iseäranis õpetajate olulisus;
- **tugisüsteemid ja rahastamismehhanismid** - vajadus korralike tugisüsteemide ja nendega seotud rahastamismehhanismide järele;
- **usaldusväärsed andmed** - kaasava hariduse arenguks on vajalikud andmed, mille kogumisega on praktikas väljakutsed.

Eestis on kaasava hariduse põhimõtted seaduse tasandil sätestatud aastal 2010. Individuaalsed õppekavad ja õpilastele kohandatud õpe on praktikas toiminud juba aastaid. Kui õpilasel on erisusi, ei pea mitte tema kohanema kooliga, vaid kool temaga. **Üldjuhul õpib tuge vajav õpilane elukohajärgse kooli tavaklassis. Kui õpilane vajab tingituna tema raskest puudest või häirest väga spetsiifilist eriõppekorraldust ja ressursimahukaid tugiteenuseid, luuakse talle võimalused õppeks eriklassis või erikoolis**. Lapsevanemale jääb valikuvabadus otsustada, kas tema lapsele sobib paremini õpe tava- või erikoolis.

⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019120>

¹⁰ <https://www.hm.ee/et/tegevused/hariduslike-erivajadustega-opilaste-toetamine-oppekorraldus-ja-tugiteenused>

¹¹ <https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>

¹² https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_ET.pdf

CentARi uuring toob välja, et kaasava hariduse rakendamisega seonduvad ka Eestis mitmed väljakutsed. Laiemas vaates eeldab kaasava hariduse rakendamine jätkuvalt **mõtteviisi muutust kogu ühiskonnas**, mis võtab aega. Kaasamise takistusteks on ühest küljest hoiakud, aga teisalt **vähene toetus õpetajale ja koolile nii nõustamise ja toetamise kui ka finantsressursi mõistes**. Tavakoolid eelistavad eriklasside loomist, kuna praegu kehtiva õppekorralduse juures on HEV õpilaste suurem kaasamine tavaklassi enamasti õpetaja jaoks suur katsumus. Uuringus tuuakse välja mitmed soovitusi kaasava hariduse laiendamiseks, sh **piirkondliku koostöö suurendamine HEV õpilaste suunamisel**.

PÕHISÕNUMID

- Kaasav haridus on Eestis riigi selge hariduspoliitiline suund juba 10 aastat, vastav suund on üldkehtiv ka Euroopas.
- Kaasava hariduse põhimõtete järgimine tähendab, et õpilase elukohajärgses haridusasutuses arvestatakse õppurite individuaalsete võimete ja vajadustega ning tagatakse vajalike tugisüsteemide kättesaadavus.
- Kaasava hariduse rakendamine eeldab jätkuvalt eelkõige õpetajate, koolijuhtide ja lapsevanemate hoiakute aga ka kogu ühiskonna mõtteviisi muutust. Väljakutseteks on pädevate õpetajate, tugisüsteemide ja vajaliku rahastamise tagamine, aga ka piirkondliku koostöö suurendamine.

1.2. Tuge vajavate laste õpe Eestis

1.2.1. Tuge vajavate laste õppekorraldus

Järgnevas lühiülevaates on kajastatud tuge vajavate laste õppekorraldus Eestis. Ülevaate tegemisel on kasutatud Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) materjale¹³ ning HTMi nõuniku Piret Sappi poolt koondatud informatsiooni.

Õppekorraldus ja toe liigid

Üldharidus Eestis järgib **kaasava hariduse põhimõtteid** ning on võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikust erivajadusest. Kohalike omavalitsuste (KOV) ülesanne on tagada koolikohustuslikule isikule, kelle elukoht asub selle KOVi haldusterritooriumil, võimalus omandada põhiharidus. Põhikooli pidamisel tagab kooli pidaja põhikooli riikliku õppekava täitmiseks vajalike kvalifitseeritud õpetajate olemasolu, turvalisuse, tervisekaitse ja õppekava nõuetele vastava õppekeskkonna olemasolu ning **võimalused õpilase arengu toetamiseks**.

Õpetajad jälgivad õpilase arengut ja toimetulekut koolis ning vajaduse korral **kohandavad õpet õpilase individuaalsete vajaduste ja võimete järgi**. Kool võib teha õpilast õpetades muudatusi või kohandusi **õppeajas, õppesisus, õppeprotsessis ja õppekeskkonnas**. Kui muudatuste või kohandustega kaasneb nädalakoormuse või õppe intensiivsuse oluline kasv või kahanemine võrreldes kooli õppekavaga või riiklikes õppekavades sätestatud õpitulemuste vähendamine või asendamine, tuleb õpilasele koostada **individuaalne õppekava**.

¹³ <https://www.hm.ee/et/tegevused/hariduslike-erivajadustega-opilaste-toetamine-oppekorraldus-ja-tugiteenused>

Õpilase õppekavas sõnastatud eesmärkide täitmiseks ja talle vajaliku toe pakkumiseks võib lisaks tavaklassidele moodustada ka **õpiabi- või tasemerühmi või eriklasse**. Õpe õpiabi- või tasemerühmas või eriklassis peab olema õpilase vajadustest lähtudes põhjendatud ja ajaliselt piiritletud.

Esmast toe vajadust hindab kool. Kui õpilasel ilmneb vajadus saada tuge, korraldab kool õpilase pedagoogilis-psühholoogilise hindamise. Õpilasele, kellel tekib takistusi koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel, annab kool **üldist tuge**. Kui kooli tagatud üldine tugi ei anna õpilase arenguks soovitud tulemusi, siis võib rakendada **tõhustatud tuge** või **erituge**. **Tõhustatud- ja eritoe vajadust hindab kooliväline nõustamismeeskond.** Hindamise tulemusena annab nõustamis-meeskond soovitusel lapse arengu toetamiseks ja õppe ning kasvatus korraldamiseks.

HTMi andmetel oli õppeaastal 2019/20 üldhariduse statsionaarses õppes õppijaid, kes said tuge 19% kõigist õpilastest (u 28 000 õpilast). Ligi 20 000 õpilasele rakendati üldist tuge. Tõhustatud tuge sai u 4800 õpilast ning erituge u 4150 õpilast.

Toe rakendamiseks tagatakse õpilasele võimetekohane õpe ja vajalik tugi tulenevalt õpilase individuaalsest vajadusest **õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ja teiste spetsialistide koostöös**. Koolisest meeskonnatööd õpilase arengu toetamiseks korraldab ning koolivälises võrgustikutöös osalemist koordineerib haridusliku erivajadusega õpilase õppe koordineerija.

Suuremat tuge vajavate laste õppekorralduseks võib luua eraldi koole aga need üksused võivad tegutseda ka suurema kooli eraldi üksusena või tagatud lapsele õpe tavakoolis individuaalse õppekava lausel.

Õppekavad

Eesti üldhariduskoolides toimub õpe kas põhikooli riikliku õppekava, põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava või gümnaasiumi riikliku õppekava alusel.

Põhihariduse standard haridusliku erivajadustega õpilastele on määratletud **põhikooli lihtsustatud riikliku õppekavaga**¹⁴, sh lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusõppele olevatele õpilastele:

- **lihtsustatud õppe** põhiülesanne on suunata kerge intellektipuudega õpilase arengut ja aidata kujuneda isiksusel, kes tuleb eluga toime võimalikult iseseisvalt, teeb võimetekohast tööd, määratleb end oma rahva liikmena ja riigi kodanikuna;
- **toimetulekuõppe** põhiülesanne on toetada mõõduka intellektipuudega õpilase arengut ning tema kujunemist Eesti kodanikuks, kes tuleb eluga toime tuttavates tingimustes, teeb võimete- kohast praktilist tööd ja teab oma kuulumisest oma rahva ja Eesti kodanike hulka;
- **hooldusõppe** põhiülesanne on sügava ja raske intellektipuudega lapsel olemasolevate funktsioonide ja oskuste säilitamine ja arendamine, et tagada harjumuspäras keskkonnas tema potentsiaalile vastav järjest iseseisvam toimimine.

Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajate nägemuses vajavad eraldiseisvat õpikeskkonda kindlasti hooldusõppele olevas õpilased. Lihtsustatud õppe ja toimetulekuõppe õpilased võiksid perspektiivis järjest enam õppida kaasava hariduse raames nn tavaliste üldhariduskoolide juures. Hinnanguliselt võiks tänasest u 3000 erikooli õpilasest kuni 2/3 perspektiivis liikuda üldhariduskoolide koosseisu.

¹⁴ Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava, <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122010014>

1.2.2. Tuge vajavate laste koolid

Aastast 2018 on kogu põhihariduse korraldus (sh tuge vajavate laste õpe) oma rahvastikuregistris olevatele õpilastele õppekohtade tagamisel kohaliku omavalitsuse vastutus. Lisaks õpivad suuremat tuge vajavad lapsed veel riigi-ja erakoolides.

Kui Eesti üldhariduskoolides on õppeaastal 2020/21 õpilasi kokku sama palju kui 2007/08 (u 155 tuhat), siis õpilaste arv nn erikoolides on 10-15 aasta jooksul märgatavalt kahanenud (kokku pea poole võrra). Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul on see seotud asjaoluga, et vanemate teadlikkus kaasavast haridusest on tõusnud, teisalt on suurendanud ka omavalitsuste võimekus kaasata tuge vajavaid õpilasi kodulähedasse kooli.

Eestis oli 2019/2020 õppeaasta seisuga 39¹⁵ erivajadusega lastele suunatud kooli kokku u 3200 õpilasega (tabel 1), neist 15 riigikooli (veidi enam kui 1000 õpilast), 17 munitsipaalkooli (ligi 2000 õpilast) ja 7 erakooli (veidi enam kui 200 õpilast).

Tabel 1. Erivajadusega laste koolid Eestis

Nimetus	KOV	Omandivorm	Õpilaste arv õ/a 19/20
Lasnamäe Põhikool	Tallinna linn	munitsipaal	366
Tartu Hiie Kool	Tartu linn	riigimandus	301
Ristiku Põhikool	Tallinna linn	munitsipaal	260
Tartu Herbert Masingu Kool	Tartu linn	munitsipaal	253
Tallinna Tondi Põhikool	Tallinna linn	munitsipaal	229
Tallinna Kadaka Põhikool	Tallinna linn	munitsipaal	197
Tartu Kroonuaia Kool	Tartu linn	munitsipaal	148
Tallinna Heleni Kool	Tallinna linn	munitsipaal	98
Porkuni Kool	Tapa vald	riigimandus	91
Haapsalu Viigi Kool	Haapsalu linn	riigimandus	89
Viljandi Kaare Kool	Viljandi linn	munitsipaal	85
Tallinna Konstantin Pätsi Vabaõhukool	Tallinna linn	riigimandus	74
Tartu Maarja Kool	Tartu linn	munitsipaal	69
Kammeri Kool	Kambja vald	riigimandus	62
Näpi Kool	Rakvere vald	munitsipaal	62
Ahtme Kool	Kohtla-Järve linn	riigimandus	57
Raikküla Kool	Rapla vald	riigimandus	56
Kiigemetsa Kool	Jõgeva vald	riigimandus	51
Valga Jaanikese Kool	Valga vald	riigimandus	50
Maarjamaa Hariduskollegium	Kastre vald	riigimandus	50
Pärnu Päikese Kool	Pärnu linn	munitsipaal	44
Tallinna Laagna Lasteaed-Põhikool	Tallinna linn	munitsipaal	42
Kallemäe Kool	Saaremaa vald	riigimandus	42
Lahmuse Kool	Põhja-Sakala vald	munitsipaal	39
Hilariuse Kool	Tallinna linn	eraomand	39
Mattiase Põhikool	Tallinna linn	eraomand	39
Nurme Kool	Järva vald	riigimandus	38
Käo Põhikool	Tallinna linn	eraomand	38
Ämmuste Kool	Viljandi vald	riigimandus	36
Kosejõe Kool	Kose vald	munitsipaal	35
Tartu Emajõe Kool	Tartu linn	riigimandus	35
Mäepealse Erakool	Tallinna linn	eraomand	32
Urvaste Kool	Antsla vald	riigimandus	29
Jaagu Lasteaed-Põhikool	Viljandi vald	eraomand	26
Roosi Kool	Põlva vald	munitsipaal	21
Võru Järve Kool	Võru linn	munitsipaal	21
Mihkli Kool	Rakvere linn	eraomand	20
Salu Kool	Saue vald	eraomand	18
Türi Toimetulekukool	Türi vald	munitsipaal	11
Kokku			3253

¹⁵ Seisuga 01.09.2020 lõpetas tegevuse Kosejõe Kool, seega on koole alates õppeaastast 2020/21 kokku 38

Hariduslike erivajadusega õpilaste koolides õpib seega **alla 3% kogu põhikooli õpilastest**. Võttes arvesse, et Eestis on tõhustatud ja eritoega õpilasi kokku u 9000 saab väita, et **ligi kaks kolmandikku nendest õpib nn tavalistes üldhariduskoolides**.

Riik on alates 2018. aastast asunud tuge vajavate laste riigikoole järk-järgult üle andma kohalikele omavalitsustele (KOV). Seda eeldusel, et KOV avaldab ise soovi kooli pidamine üle võtta, et muuta ülevõetav kool piirkonna koolivõrgu lahutamatuks ja seostatud osaks. Peale 2018. aasta seadusmuudatust on KOVidele üle antud Kosejõe Kool (Kose vallale, kes tegi otsuse kool 2020 sügisest sulgeda), Lahmuse Kool (Põhja-Sakala vallale), Vaeküla Kool (Rakvere vallale) ning viimasena (2020/21 õppeaastast) ka Kallemäe Kool (Saaremaa vallale). Riik on alustanud läbirääkimisi, et anda Jaanikese Kool üle Valga vallale ning Kammeri Kool Tartumaa KOV liidule.

Riigi pidamisel olevatest koolidest on vähenevate õpilaste arvudega Ämmuste, Urvaste, Kammeri, Valga Jaanikese, Nurme, Kügemetsa, Raikküla, Haapsalu Viigi, Porkuni ja Ahtme koolid.

Lisaks on riigi pidamisel nn keerulisematele erivajadustele keskendunud koolid - meelepuuetega õpilaste koolid Emajõe ja Hiie ning psüühikahäiretega õpilastele mõeldud Tallinna K. Pätsi Vabaõhukool ja Maarjamaa Hariduskollegium.

Vaadeldes **munitsipaalomandis olevaid erikoole**¹⁶ selgub, et nende pidajateks on reeglina maakonnakeskused:

- Tallinnas on 6 munitsipaalomandis erikooli;
- Tartus on 3 munitsipaalomandis olevat erikooli;
- Üks munitsipaalomandis olev erikool on veel Pärnus, Saaremaal, Viljandis, Võrus, Põlvas, Türi¹⁷, Rakvere vallas ja Põhja-Sakala vallas Lahmusel.

Seega on Põhja-Sakala valla ja Lahmuse Kooli kõrval ainsaks väiksemaks omavalitsuseks, kes ise erivajadustega laste kooli peab, Rakvere vald, kes võttis sarnaselt Põhja-Sakala vallale koolipidamise üle 2019. aastal. 2020. a. sügise seisuga on Rakvere vald algatanud läbirääkimised, et kujundada koolist maakondlik erivajadustega laste õppeasutus, mh kaalutakse võimalust muuta kooli füüsilist asukohta (nt viies kool üle Rakvere linna). Eelnevalt silmas pidades võiks Lahmuse Kooli puhul seega eeldada, et tegu peaks olema vähemalt piirkondliku kui mitte maakondliku haridusasutusega.

Käesoleva projekti raames toimunud HTMi esindajate fookusgrupis toodi välja, et Lahmuse Kool on otstarbekas vallale/omavalitsuste ühispidamisele jätta, kui leitakse, et sellel kohal on jätkusuutlikkust **pakkuda muid sotsiaalvaldkonna teenuseid**, sest **eraldi üldhariduskoolina/õppekohana ei ole see perspektiivne**¹⁸. Samas toodi välja, et kui taristu jääb vallale, siis ülalpidamiskulud jäävad alles. Alternatiivina pakkusid ministeeriumi esindajad välja võimaluse anda kompleks erasektorile pikaajalisele rendile või müüa (eakate hoolekandeteenused, vm integreeritud sotsiaal- ja tervishoiu teenused, vajadusel vald saab teenust kasutada). Riigi poolt piiranguid müügile ei ole.

¹⁶ Lisaks loetletud koolidele on Jaagu Lasteaed-Põhikool Viljandimaa Omavalitsuste Liidu pidada, seega on sisuliselt tegu munitsipaalasutusega

¹⁷ Türi pole küll maakonnakeskus, kui vallale kuuluv kool on väikseim munitsipaalomandis olev kool, kus 2019/20 õppis 11 last

¹⁸ HTMi info kohaselt on vald varasemalt taotlenud kompleksi endale ka eesmärgiga muuta selle sihtotstarvet

PÕHISÕNUMID

- Õpilaste arv tuge vajavate laste koolides (nn erikoolides) on vähenenud, kaks kolmandikku tõhustatud toe ja eritoe lastest käivad nn tavakoolis.
- Näiteid, kus KOV, mis ei ole maakonnakeskus, peab ise erivajadustega lastele suunatud kooli Eestis sisuliselt pole.
- Haridus- ja Teadusministeerium näeb suunana mudeleid, kus tuge vajavate laste õpet korraldatakse (maakondlikus) koostöös ning integreeritult sotsiaal- jt teenustega, eraldiseisev õpikeskkond on selgelt vajalik vaid hooldusõppel olevatele lastele.

1.3. Erivajadustega laste õppe ümberkorraldamise mudelid Eestis

Viimastel aastatel on riigi poolt kohalikele omavalitsustele üle antud neli tuge vajavate laste kooli: Kosejõe Kool Kose vallale, Kallemäe Kool Saaremaa vallale, Lahmuse Kool Põhja-Sakala vallale ja Vaeküla Kool (uue nimega Näpi Kool) Rakvere vallale. Täna on selge otsuse edasise tegevusplaani osas teinud nii Kose vald kui ka Saaremaa vald, Lahmuse ja Näpi Kooli edasine arenduskava on väljatöötamisel.

Kuna Saaremaa ja Kose valla ümberkorraldamise valikud on erinevad, on järgnevalt välja toodud mõlemad mudelid.

1.3.1. Saaremaa näide

Saaremaa vald on võtnud selge eesmärgi korraldada tuge vajavate laste õpet Saare maakonna läbi kahe integreeritud teenuseid pakkuva asutuse:

- **Saaremaa Toetava Hariduse Keskus** (STHK, kuni 2020. a riigi omandis olnud Kallemäe Kool) – STHK on Saaremaa valla hallatav põhikool hariduslike erivajadustega õpilastele, mille eesmärgiks on olla üle Eesti tunnustatud hariduslike erivajadustega laste kool-kompetentsikeskus.
- **Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus** - õppenõustamiskeskus, mis osutab haridusteenuseid valla lastele ja noortele koolides ja lasteaedades ning sotsiaaltugiteenuseid vanematele seoses lapse või noore arengu-, õpi- või käitumisprobleemidega.

Saaremaa Toetava Hariduse Keskus (kallemae.edu.ee)

STHK on Saaremaa valla hallatav põhikool hariduslike erivajadustega õpilastele. STHK eesmärgiks on olla üle Eesti tunnustatud **hariduslike erivajadustega laste kool-kompetentsikeskus**. Lahti seletatuna tähendab see seda, et kool on oma tegevuses ülimalt paindlik, lähtub iga lapse individuaalsusest eripärast ja pakub komplektset lähenemist erinevate teenuste näol vastavalt vajadusele. Kuna kõnealune kool on Saare maakonnas ainus nn HEV kool, siis püütakse **leida lahendusi peaaegu kõigi erivajadustega õpilaste õpetamiseks**, säästmaks vanemaid oma lapse mandrile kooli saatmisest.

STKHs toimub õpetamine **põhikooli lihtsustatud õppekava alusel, lihtsustatud-, toimetuleku- ja hooldusõppes ning põhikooli riikliku õppekava alusel**. Peale 9. klassi lõpetamist saab lihtsustatud õppel oleva lapse lapsevanem soovivalduse alusel taotleda ühe lisa-aasta, mille eesmärgiks on valmistada noor ette kutseõppesse asumiseks. Hooldus- ja toimetulekuõppel olevate laste puhul on lapse 9. klassi lõpetamisel lapsevanemal võimalus taotleda

kahel järjestikusel õppeaastal pikendatud õppeaastat ning peale nende lõpetamist veel üht lisa-aastat iseseisva toimetuleku suurendamiseks.

STHK Kallemäe õppehoones paikneb 32 kohaline õpilaskodu, kus tagatakse lastele kindel päevarežiim, järelevalve ja turvalisus. STHK Kuressaare õppehoones töötab pikapäevarühm tagamaks puuetega laste vanematele võimaluse osaleda aktiivselt tööelus. Õpilaskodus elavaid lapsi toilitatakse päevas 4, kodus käivaid 2 korda. Elamine õpilaskodus ja toitlustamine koolis on lapse jaoks tasuta. Samuti hüvitatakse sõidukulud kooli ja tagasi.

Koolis pakutakse **tervishoiuteenust, õpilaste toetamiseks töötavad koolis sotsiaalpedagoog, logopeed ja ravivõimlemise instruktor (füsioterapeut)**. Lisaks neile teenustele pakub kooli oma rehabilitatsioonimeeskond **psühholoogi, eripedagoogi/logopeedi, sotsiaaltöötaja ja füsioterapeudi teenuseid** ning koostab SKA suunamiskirja alusel õpilastele rehabilitatsiooniplaane.

STKHs on õppeaastal 2020/21 **50 õpilast**, õpilast arv on püsinud sellel tasemel viimased 6-7 aastat. Samas on maakonnas kokku ligi 3500 üldhariduskoolides õppijat, seega moodustab STKH õpilaste arv **vaid u 1,5% kõigist üldhariduses õppijatest, mis tähendab on suurem osa tuge vajavatest õpilastest on kaasatud nn tavakoolidesse.**

Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus (tugikeskus.saare.ee)

Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus on õppenõustamiskeskus, mis osutab haridusteenuseid valla lastele ja noortele koolides ja lasteaedades ning sotsiaaltugiteenuseid vanematele seoses lapse või noore arengu-, õpi- või käitumisprobleemidega. **Tugikeskuse peamiseks eesmärgiks on toetada lapsi, noori ja perekondi, samuti ka lasteaia- ja kooliõpetajaid ning haridusasutuse juhte lapse maksimaalse potentsiaali realiseerimiseks ja arendamises.**

Tugikeskuse toimimise aluseks on Silla-mudel, mis tähendab, et tugikeskus ja haridusasutus (lasteaed, kool) teevad tihedalt koostööd toetust vajavale lapsele sobiva arengukeskkonna loomiseks ja kujundamiseks haridusasutuses kohapeal. Lapse kodust keskkonda ja omavahelisi suhteid toetavad tugikeskuses kohapeal töötavad sotsiaaltöötajad ja perenõustajad.

Saaremaa valla haridus- ja sotsiaalvaldkonna koostöös planeeritud Saaremaa Laste ja Perede Tugikeskus sai alguse 2018. a lõpus eesmärgiga **koondada ja ühtlustada teenuseid, nende kättesaadavust ning kasutada efektiivsemalt ressursse kogukonnaliikmete jaoks.** Kvaliteetsete tugiteenuste kättesaadavust ja spetsialistide olemasolu hakati pidama järjest olulisemaks, selgus, et hariduslike erivajadustega laste arv koolides ja lasteaedades ületas 20% piiri. Samuti oldi juba kogetud, et **eripäraste laste kasvatamine on suur koormus nii vanematele kui õpetajatele.** Lisaks peeti tähtsaks ka valdkondade ülest koostööd laste võimetekohasel arendamisel.

Haridusasutuste vahel laiali jagunenud tugispetsialistide ametikohad koondati volikogu otsuse alusel 2019. aasta alguses. Varasemalt oli Saaremaal vaid ühes suures koolis olemas kõik neli kvalifitseeritud tugispetsialisti, ent nende koormused olid ebaühtlased ja spetsialistid jagasid end väga erinevate tööde vahel. Mitmes haridusasutuses (lasteaia, koolis) puudusid spetsialistid sootuks. Keskuse loomisel on oluliseks peetud ühtlast piirkondlikku jaotumist, teaduspõhiseid meetodikaid, professionaalseid oskusi ja kogemusi, et pakkuda uut kvaliteeti lastega perede probleemide ennetamisel, perede abistamisel ja laste vaimse tervise edendamisel.

Uus keskus hakkas tööle 1. septembrist 2019. a koos juhtimistasandi ja 27 tugispetsialistiga. Keskuses endas **moodustati neli erialarühma: logopeedid, eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid ja psühholoogid.** Tugikeskus liitus ka Sotsiaalministeeriumi ja partnerite pilootprojektiga, mille eesmärgiks oli pakkuda juhtumikorraldust võimalikult paindlikult ja **ühelise meetodil.** Lisaks pakutakse ja arendatakse alates 2020. a algusest **mitmeid sotsiaalteenuseid** (perelepitus, perenõustamine) keskuses lastega peredele ning oleme muutunud oluliseks partneriks valla haridusasutustele ja lastekaitseteenistusele.

2021. aasta alguse seisuga on keskuses enam kui 30 töötajat, kes osutavad teenuseid üle kogu maakonna.

1.3.2. Kose näide

2018. aastal võttis u 7000 elanikuga Kose vald munitsipaalomandisse varem Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalasse kuulunud Kosejõe Kooli. Tegemist oli nn erikooliga, kus pakuti toimetulekuõpet ja lihtsustatud õpet. Õppeaastal 2018/19 oli koolis 36 õpilast, õpilaste arv oli aasta-aastalt vähenenud. 36st õpilasest oli Kose valla õpilasi 12, teiste laste elukohtadeks olid peamiselt erinevad Harju maakonna omavalitsused, eelkõige Tallinna linn, Saue ja Rae vald. Kooli üheks eripäraks oli õpilaskodu olemasolu, mis mahutas enam kui 200 last. Viimastel aastatel oli õpilaskodu suuresti kasutusest väljas, vastavat teenus kasutas 30 last.

Kuna riiklik rahastus Kosejõe Koolile oli aasta-aastalt vähenemas, valla enda lapsi käis koolis vaid 12 ning kompleks vajab suuri investeeringuid, otsustas Kose Vallavolikogu 2020. a jaanuaris, et **Kosejõe Kooli tegevus senisel kujul lõpetatakse, valla tuge vajavatele lastele (tõhustatud tugi) luuakse vastavad võimalused u 600 õpilasega Kose Gümnaasiumi juurde** (otsus: Kosejõe Kooli ja Kose Gümnaasiumi ümberkorraldamine Kose Gümnaasiumiks). Tegevus vallale üleantud hoonetes lõpetati.

Tuge vajavate õpilaste jaoks loodi **Kose Gümnaasiumi juurde tugikeskus¹⁹**, mille eesmärk koolis on õppijate, õpetajate ja lastevanemate nõustamine ning toetamine. Tugikeskus soovib luua turvalise ja lapsedõbraliku õpikeskkonna, kus õpilane tunneb ennast hästi ja kaitstult. Kose Gümnaasiumi soov on tagada õpilase arengust tulenevate erivajaduste ja/või potentsiaali õigeaegne märkamine/sekkumine, võimete ja loovuse arengut maksimaalselt toetava keskkonna loomine ja/või ajutiste või õpiraskuste ennetamine.

Tugikeskuse poolt pakutakse järgnevaid teenused:

- eripedagoogiline nõustamine;
- psühholoogiline nõustamine;
- logopeediline nõustamine;
- sotsiaalpedagoogiline nõustamine;
- karjääriinfo vahendamine;
- tugiisiku abi rakendamine;
- õpiabirühmade moodustamine;
- koduõppele määramine;
- väikeklassi moodustamine;
- individuaalsete õppekavade/ainekavade koostamine.

¹⁹ www.kose.edu.ee/et/noustamine

Tugikeskuses töötavad sotsiaalpedagoogid, psühholoog, eripedagoog, abiõpetajad ja tugiisikud. Tugikeskusega loomisega paralleelselt loodi gümnaasiumi juurde ka täiendavad võimalused lihtsustatud õppekava alusel õppivatele lastele.

PÕHISÕNUMID

- Erivajadustega laste õppe ümberkorraldamisel maakondlikul tasemel on võimalik luua haridus- ja sotsiaalvaldkonna teenuseid integreerivaid terviklahendusi ning tagada ka vajalik kompetents.
- Kohalikul tasemel (nt üks keskmise suurusega omavalitsus) on võimaluseks kujundada tuge vajavate laste toetamise süsteem ja õppekorraldus olemasoleva koolivõrgu baasilt.

2. HETKEOLUKORD PROJEKTI PIIRKONNAS

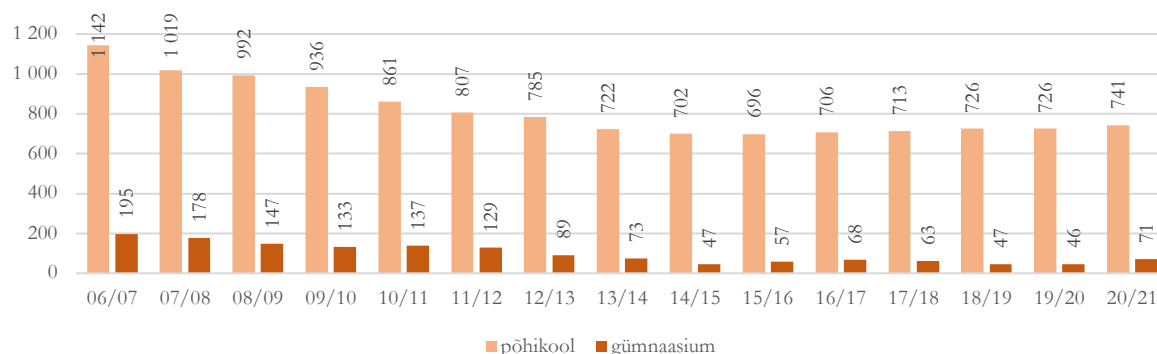
2.1. Hariduskorraldus Põhja-Sakala vallas

2.1.1. Valla haridusvõrk

Põhja-Sakala vallas on 12 munitsipaalomandis olevat alus- ja üldharidusasutust:

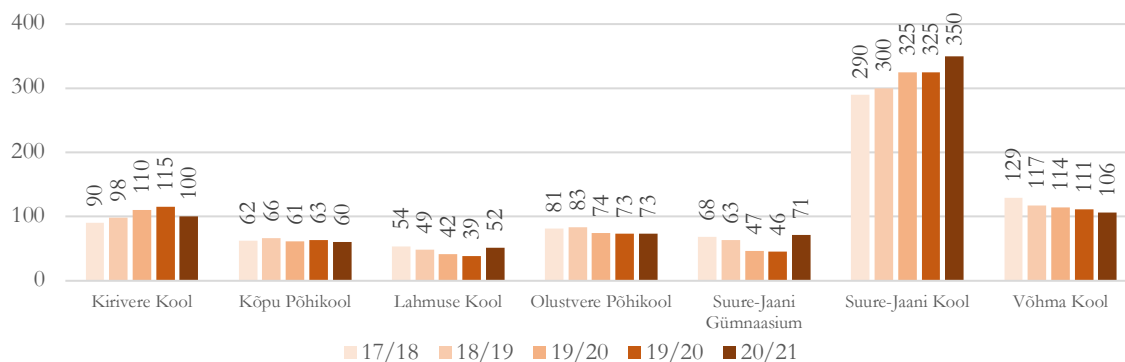
- viis lasteaeda (Kõidama Lasteaed Traksik, Olustvere Lasteaed Piilu, Suure-Jaani Lasteaed Sipsik, Vastemõisa Lasteaed Päevalill, Võhma Lasteaed Mänguveski);
- kolm lasteaed-põhikooli kuue õppekohaga (Kirivere Kool, Suure-Jaani Kool (sh Suure-Jaani, Sürgavere, Tääksi ja Vastemõisa õppekohad) ja Kõpu Põhikool), neist lasteaed on neljas õppekohas;
- kolm põhikooli (Olustvere Põhikool, Võhma Kool ja Lahmuse Kool - tegutseb lihtsustatud ja toimetuleku õppekava alusel ning on valla omandis alates 01.09.2019);
- Suure-Jaani Gümnaasium.

Lisaks tegutseb vallas Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt hallatav Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool, kus pakutakse põhikooli- ja gümnaasiumijärgset kutseõpet ning täiend- ja ümberõpet täiskasvanutele. Õppeaastal 20/21 õpib vallas põhikooliastmes 741 ja gümnaasiumiastmes 71 õpilast. Viimased 6-7 aastat on õpilaste arv valla koolides olnud stabiilne, kuid võrreldes 15 aasta taguse ajaga on õpilasi enam kui 500 võrra vähem (-39%). Põhikooliastmetes on õpilaste arv vähenenud 35% võrra ja gümnaasiumiastmes 64% võrra (joonis 1).

Joonis 1. Õpilaste arv Põhja-Sakala valla koolides õppeaastatel 2006/07 kuni 2020/21 (EHIS)

Valla suurim kool on Suure-Jaani Põhikool, kus neljas õppekohas kokku õpib 350 last. Samas asukohas, kuid eraldi asutusena tegutsevas gümnaasiumis on õpilasi 20/21 õ/a 71. Enam kui sada on õpilasi ka Kirivere Koolis ja Võhma Koolis, teiste koolide õpilaste arv on väiksem (joonis 2).

Joonis 2. Õpilaste arv Põhja-Sakala valla koolides õppeaastatel 16/17 kuni 20/21 (EHIS)

Võttes arvesse, et vallas on vähem kui 8000 elanikku, on haridusasutuste arv suur. Jätkusuutlikkuse seisukohast on väljakutseks munitsipaalgümnaasiumi pidamine Suure-Jaanis, samuti kõigi kolme põhikooliastme pidamine vähemalt Olustveres ja Kõpus. Õppekorralduslikult, aga ka taristu seisukohast, on väljakutseid ka Suure-Jaani Koolis, kuna ühelt poolt on Suure-Jaani linnas olevas hoones kohatine ruumipuudus, teisalt on aga koolil kolm väiksemat õppekohta, kus taristu on alakasutatud.

2021. aasta jaanuari lõpus võttis vallavolikogu vastu Põhja-Sakala valla hariduse arengukava aastani 2025. Arengukava eelnõus on püstitatud visioon: „vallas võimaldatakse igale õppijale tema arengut toetav kvaliteetne haridus, mis loob eeldused edukaks eneseteostuseks ja elukestvaks õppeks“. Tegevuskavas olulisi ümberkorraldusi haridusvõrgus ette ei nähta, kuigi on selge, et õpilaste arv hakkab 5-10 aasta vaates kogu Eestis väiksemate sündide arvu tõttu (mida maapiirkondades sageli võimendab ka väljaränne) kahanema.

Detailsema ülevaade valla haridusvõrgu kohta leiab hariduse arengukavast ja selle lisadest.

2.1.2. Erivajadusega laste õpe

Tuge vajavate laste arv valla koolides on järjepidevalt suurenenud. Õppeaasta 2020/21 jaanuari seisuga on valla koolides kokku 260 tuge saavat õpilast, sh 176 üldist tuge, 45 tõhustatud tuge ja 39 erituge saavat last (tabel 2).

Tabel 2. Tuge vajavad lapsed Põhja-Sakala valla koolides õppeaastal 20/21 (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

	Kirivere Kool	Kõpu Põhikool	Olustvere Põhikool	Suure-Jaani Kool	Võhma Kool	Lahmuse Kool	Kokku
Üldine tugi	32	4	27	93	20		176
Tõhustatud tugi	2		8	8	8	19	45
Eritugi					6	33	39
Kokku	34	4	35	101	34	52	260

Kui jätta välja Lahmuse Kool, kus toimub vaid erivajadustega laste õpe, on tuge vajajaid u 200 ehk u 25% õppijatest (Eesti keskmine on u 20%). Valla koolid rakendavad praktikas kaasavat haridust, mida näitab asjaolu, et tõhustatud või eritoeaga lapsi on Lahmuse Kooli praktiliselt kõikides teistes üldhariduskoolides. Suhtes õpilaste koguarvu on tõhustatud ja eritoe lapsi enam Võhma Koolis, kus tegutsevad ka eriklassid.

Õppekava liigi järgi jaotuses toimub õpe lihtsustatud õppekaval (LÕK) peamiselt Lahmuse Koolis. LÕK õppel on Lahmusel 30 last ja teiste valla koolide peale kokku 6 last (peamiselt Võhma Koolis). LÕK toimetulekuõppe 13 last õpivad Lahmuse koolis (tabel 3).

Tabel 3. Õpilased õppekava liigi järgi valla põhikoolides õppeaastal 20/21 (EHIS)

	Lahmuse kool	Valla muud koolid
LÕK lihtsustatud õpe	30	6
LÕK toimetulekuõpe	13	0
RÕK	9	683
Kokku	52	689

Väljaspool Põhja- Sakala valda käis õppeaastal 19/20 valla elanikest toe vajadusega õpilasi 10, nendest 7 lihtsustatud õppekaval, 2 toimetuleku õppekaval ja 1 hooldusõppes.

Üldistatult jaotuvad valla tõhustatud- ja erituge vajavad õpilased viisil, kus enam kui 1/3 õpib valla nn tavakoolis, 1/3 Lahmusel (koolis on õppeaastal 20/21 18 valla last) ning 1/4 nii mujal. Lihtsustatult saab prognoosida, et tulevikus on igas aastakäigus kuni 7 tõhustatud- või erituge vajavat last (kuni 10% vastavast aastakäigust). Toimetulekuõppe vajadus on suhteliselt väike ja lahendatav juhtumipõhiselt.

Valla koolides töötab ligi 20 tugispetsialisti, nendest poole moodustavad Lahmuse Kooli eripedagoogid. Logopeedi ametikohti on kokku 3,3, psühholoogi ametikohti 1,8, sotsiaalpedagoogi ametikohti 2,8 ja parandusõppe või abiõpetaja ametikohti 2,8 (tabel 4).

Tabel 4. Olemasolevad tugispetsialistid valla koolides õppeaastal 19/20 (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

	Kirivere Põhikool	Kõpu Põhikool	Lahmuse Kool	Olustvere Põhikool	Suure- Jaani Kool	Sürgavere ÕK	Tääksi ÕK	Vastemõisa ÕK	Võhma Kool	Kokku
Logopeed	0,3		0,5	0,5	1,0	0,3	0,3	0,3		3,2
Psühholoog	0,3				0,5				1,0	1,8
Eripedagoog			9,5						1,0	10,5
Sots.pedagoog					1,0				0,8	1,8
HEV, parandusõpe, abiõpetaja	0,1			0,2	1,0	0,4	0,4	0,4		2,5
Koolis kokku	0,7	0,0	10,0	0,7	3,5	0,7	0,7	0,7	2,8	19,8

Projekti tööseminaride raames hindasid koolide juhid tegelikku tugispetsialistide vajadust ideaalolukorras (seisuga kevad 2020). Hinnanguliselt on õpilaste piisavaks toetamiseks koolides juurde vaja u 8 ametikohta, sh 3,3 eripedagoogi, 2,3 logopeedi, 1,2 nii psühholoogi ja kui ka sotsiaalpedagoogi. Lihtsustatult võib välja tuua, et valla väiksemates koolides on vaja osakoormusega 2-4 spetsialisti, mis annab kokku u 1,0 koormuse, Suure-Jaani ja Võhma Kooli on täiendav vajadus u 2 spetsialisti (tabel 5).

Tabel 5. Asutuste juhtide hinnang tugispetsialistide täiendava vajaduse kohta (projekti andmekorje)²⁰

	Kirivere Põhikool	Kõpu Põhikool	Olustvere Põhikool	Suure- Jaani Kool	Võhma Kool	Kokku
Logopeed		0,5		1,0	0,75	2,25
Psühholoog		0,25	0,4	0,5		1,15
Eripedagoog		0,5	0,25	1,0	1,5	3,25
Sots.pedagoog		0,5	0,25	0,4		1,15
HEV, parandusõpe, abiõpetaja						0,0
Koolis kokku		1,0	1,25	0,8	2,25	7,8

Tegemist on üldise hinnanguga. Tuleb arvestada et toe vajadus muutub pidevalt tulenevalt õpilaste vajadustest ning samas on vallaeelarve vahendid piiratud.

2.1.3. Ruumikasutus ja finantseerimine

Valla koolide kasutuses on enam kui 14 tuhat ruutmeetrit õppepinda, lisaks spordisaalid (v.a. Olustvere) ning õpilaskodud Lahmusel ja Suure-Jaani Kooli Tääksi õppekohas. Õppeaasta 20/21 õpilaste arvu alusel on õpilase kohta õppepinda keskmiselt 17,4 m², enim Lahmuse Koolis ja kõige vähem Suure-Jaani koolides (tabel 6).

²⁰ Juhtide hinnang 2020. aasta mais, vajadus ajas muutuv

Tabel 6. Koolide ruumiandmed (EHIS)

	20/21	Õpperuumid	m ² õpilase kohta	Õpilaskodu pind	Spordipind
Kirivere Kool	100	1 935	19,4	0	408
Kõpu Põhikool	60	1 213	20,2	0	1 402
Lahmuse Kool	52	2 666	51,3	899	263
Olustvere Põhikool	73	1 352	18,5	0	0
Suure-Jaani Gümnaasium	71	924	13,0	0	273
Suure-Jaani Kool	350	4 153	11,9	256	2 919
Võhma Kool	106	1 900	17,9	0	1 141
Kokku	812	14 143	17,4	1 155	6 406

Koolide pidamine toimub riigi toetusfondi eraldise ja valla omakulu arvel. Toetusfondi eraldise arvestuse aluseks on valla koolides õppivate laste (sõltumata elukohajärgsusest) arv ja toe vajaduse profiil. Tasandamiseks regionaalseid erisusi, on Põhja-Sakala vallale määratud kõrgem tavaõppe koefitsient (1,54). 2020. aastal oli tavaõppe õpilase kohta õpetajate tööjõukulu eraldise suurus 1684 eurot korda tavaõppe koefitsient. Tõhustatud- ja erituge vajavate õpilaste puhul valla koefitsienti ei arvestata, vaid rakendatakse kordajad. HEV tegevuskulu on õpilaspõhine (tabel 7).

Tabel 7. Toetusfondi õpetajate tööjõukulu ja HEV tegevuskulu eraldise arvestuse alused 2020

	Õpetajate tööjõukulu	HEV tegevuskulu	Eraldis aastast
Tõhustatud toe kordaja	2	1	
Eritoe kordaja	4	4	
Tavaõppe koefitsient vallas	1,541		
Eraldis õpilase kohta 2020	1 648	1 104	
Tõhustatud tuge vajav õpilane	3 296	1 104	4 400
Erituge vajav õpilane	6 592	4 416	11 008
Toe vajaduseta õpilane	2 540		2 540

Toetusfondi eraldise suurus Põhja-Sakala vallale 2020. aastal on kokku 2,55 miljonit eurot. Hariduskulud valla 2020. a. eelarves on u 7,5 miljonit eurot ehk ligi 55% eelarvemahust (enne Lahmuse Kooli valla omandisse tulekut 2018. aastal u 5,8 miljonit eurot ehk 49%). Sellest üldhariduskoolide pidamiseks kulub u 4,8 miljonit eurot. Toetusfondi eraldist on 2020.a. eelarves asutuste lõikes jaotatuna kajastatud mahus 2,1 miljonit eurot ning see on jaotatud koolide vahel viisil, kus Lahmuse Kooli ei ole arvestatud²¹ (tabel 8).

Tabel 8. Koolide eelarved 2020 (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

Kool	Valla kulu eelarves	Toetusfond eelarves	Kokku
Kirivere Kool	191 000	282 000	473 000
Kõpu Põhikool	96 000	225 000	321 000
Olustvere Põhikool	135 000	250 000	385 000
Suure-Jaani Gümnaasium	39 000	115 000	154 000
Võhma Kool	426 000	387 000	813 000
Suure- Jaani Kool	820 000	839 000	1 659 000
<i>Suure-Jaani tegevuskoh</i>	<i>514 000</i>		
<i>Tääksi õppekoh</i>	<i>150 000</i>		
<i>Sürgavere õppekoh</i>	<i>113 000</i>		
<i>Vastemõisa õppekoh</i>	<i>43 000</i>		
Kokku	1 707 000	2 098 000	3 805 000

²¹ Riigi poolt eraldatud ja vallaeelarves kajastatud toetusfondi vahe on tegelikkuses suures osas siiski mõeldud Lahmuse Koolile

Lahmuse Kooli eelarve suurusjärk on miljon eurot ja selle sisu on täpsemalt kajastatud peatükis 2.2.3. Valla omarahastus koolide pidamiseks 2020. aastal on seega 1,7 - 0,45 (toetusfondi vahe) ehk 1,25 miljonit eurot.

Õpilaskoha maksumus koolides jääb vahemikku 128 kuni 181 eurot õpilase kohta kuus ehk on kuni kaks korda kõrgem Eesti keskmisest väärtusest. Suure-Jaani Kooli Tääksi ja Sürgavere õppekohtades on see arvestatud koos lasteaiaosaga ning seega ei ole teistega võrreldav (tabel 9).

Tabel 9. Põhja-Sakala valla munitsipaalkoolide õpilaskoha tegevuskulude arvestuslik maksumus 2020 (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

Kool	Maksumus kuus
Suure-Jaani Kool koos Suure-Jaani Gümnaasiumiga	146
Suure-Jaani Kooli Vastemõisa tegutsemiskoht	172
Suure-Jaani Kooli Tääksi tegutsemiskoht (koos lasteaiaga)	317
Suure-Jaani Kooli Sürgavere tegutsemiskoht (koos lasteaiaga)	236
Olustvere Põhikool	154
Võhma Kool	181
Kirivere Kool	138
Kõpu Põhikool	128

Teisalt ei kajasta valla poolt kinnitatud kohamaksumused tegelikke valla kulusid õpilaskoha kohta, kuna valla siseselt toimub toetusfondi ümberjagamine eelkõige Suure-Jaani Kooli arvelt väiksematele koolidele.

PÕHISÕNUMID

- Arvestades valla suurust ja õpilaste arvu, on Põhja-Sakala vallas palju haridusasutusi (12). Kuigi valla haridusvaldkonna arengukava ei näe ette muudatusi hariduskorralduses, tuleb perspektiivis sündide ja laste arvu vähenemisel senine haridusvõrk üle vaadata.
- Tõhustatud või eritoega lapsi on on praktiliselt kõigis valla põhikoolides (lisaks Lahmusele veel neljas koolis), lisaks õpib u 10 toega last väljaspool valda. Õppekava vaates õpib u kolmandik valla lihtsustatud õppekaval õppivatest lastest Lahmuse Koolis, enam kui kolmandik teistes valla üldhariduskoolides ning neljandik väljaspool valda.
- Valla üldhariduskoolides on puudu tugispetsialistidest. Kolmes väiksemas põhikoolis (Kõpu, Olustvere, Kirivere) on vajadus osakoormusel (kuni 0,5) spetsialistide järgi. Suure-Jaani Koolis ja Võhma Koolis oleks pakkuda täiskoormust praktiliselt kõigile nelja valdkonna tugispetsialistile, mis osaliselt praktikas ka toimib.
- Koolide finantseerimise vaade muutub 2021. aastal, kui riik ei kata enam 100% Lahmuse Kooli majandamisega seonduvatest kuludest. Jätkusuutlikuks haridusvõrgu majandamiseks on vajalik hariduskulude terviklik ülevaatamine ja hindamine.

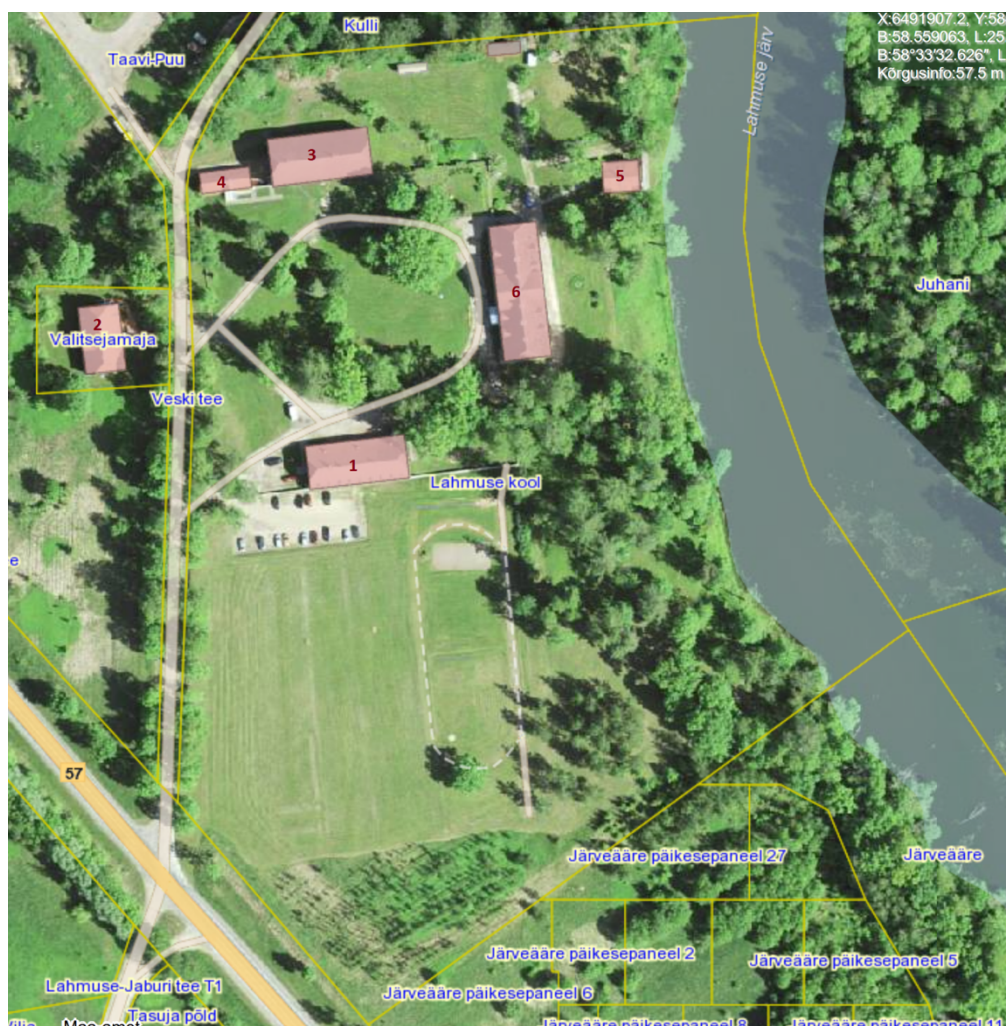
2.2. Lahmuse Kool

Lahmuse Kool asub paari kilomeetri kaugusel Suure-Jaani vallasisesest linnast Lahmuse mõisakompleksis. Varasemalt riigi halduses olnud kool tegutseb alates 20119/20 õppeaastast Põhja-Sakala valla hallatava asutusena. Õppetöö toimub koolis lihtsustatud ja toimetuleku õppekava alusel. Kool võtab vastu õpilasi, kes vajavad erituge või tõhustatud tuge mitmes õppeaines. Võrreldes teiste sarnase profiiliga koolidega, võimaldab kooli põhimäärus vastu võtta ka õpilasi, kes õpivad küll riikliku õppekava alusel, aga neil on püsiv õpiraskus.

Lisaks õppekavale toimub Lahmuse Koolis eelkutsuõpe - ained on metsandus, puutöö, klaasi- ja savitöö, kodundus, kangakudumine, õmblemine, puhastusteenindus, käsitöö, masinaõpetus, sepatöö ja remonditööd. Praktikavõimalused õpilastele on loodud koostöös kutsekoolidega - Viljandi Kutseõppekeskuse ja Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskooliga. Kooli juures tegutseb korvpalli, jalgpalli, breiktantsu, male, ja maadlusing, võimalik on teha treeninguid jõusaalis.

2.2.1. Kompleks

Lahmuse Kooli kasutuses on kaks kinnistut kokku enam kui 6 hektari suuruse maa-alaga - Lahmuse kooli kinnistu (75901:003:0010) pindalaga 60 199 m² ja Valitsejamaja kinnistu (75901:003:0084) pindalaga 1610 m². Mõlema kinnistu sihtotstarve on ühiskondlike ehitiste maa (joonis 3).

Joonis 3. Lahmuse Kooli kinnistud ja hooned

Kooli kasutuses on kuus hoonet netopinnaga kokku 3082 m². Peahoones asuvad õppeklassid, administratsioon ja kooli köök, aidas õpilaskodu ruumid ja taastuskeskus, valitsejamajas õpilaskodu, tall-tõllakuuris kooli spordisaal, sepikoda ja juustukoda on kasutuses õppeklassidena. Lisaks paikneb kinnistul kooli staadion, aiama ja ning maakütte kontuur jm tehno rajatised (tabel 10).

Tabel 10. Lahmuse Kooli hooned

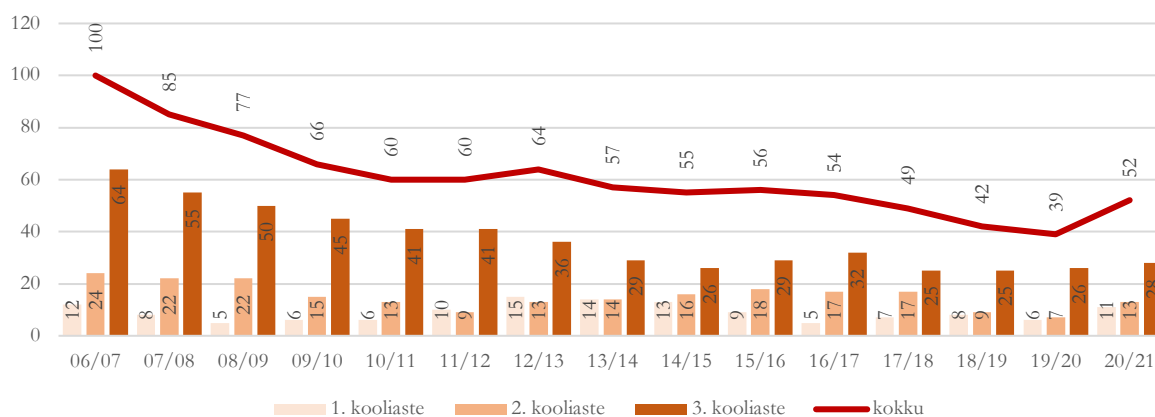
Nr kaardil	Hoone	Netopind (m ²)
1	ait (1847)	756,3
2	valitsejamaja	576,2
3	tall-tõllakuus (1846)	776,7
4	sepikoda (1847)	134,2
5	juustukoda (1847)	239,8
6	peahoone (1838)	1318,8
	Kokku	3802,0

Õpilaskodu mahutab kuni 65 õpilast - valitsejamajas on 34 voodikohta ja aidas 31. Õpilased elavad koolipäevadel 2-4 kohalistes tubades, koolitöö välisel ajal (sh nädalavahetused) on õpilaskodu suletud.

Kompleksi olukord on hea. Koolihooned, kus toimuvad eelkutsõppeainete tunnid, õpilaskodud, rehabilitatsiooniteenuse pakkumise ruumid taastuskeskuses ja spordisaal on renoveeritud. Peahoones on vajalikud renoveerimistööd - hoone teine korrus on halvas seisus, esimesel korrusel on tehtud sanitaarremont. Täiendavaid investeeringuid vajabki eelkõige peahoone. Samuti tuleb tõdeda, et ligipääsetavuse seisukohast pole eraldiseisvad ja muinsuskaitsealused hooned parimad.

2.2.2. Õpilased ja töötajad

Õppeaastal 20/21 õpib Lahmuse koolis 52 õpilast, valdav osa ehk 28 neist kolmandas kooliastmes (mis on olnud traditsiooniliselt arvukam). Õpilaste arv koolis on võrreldes 15 aasta taguse ajaga poole väiksem, samas võrreldes eelmise õppeaastaga on toimunud kasv 13 õpilase võrra (joonis 4).

Joonis 4. Lahmuse Kooli õpilaste arv õppeaastatel 06/07 kuni 20/21 (EHIS)

Kooli õpilased on elukohajärgselt pärit 14 erinevast omavalitsusest, peamiselt Viljandi ja Pärnu maakonnast. Põhja-Sakala valla õpilasi on 18, mis teeb 35% õpilaste koguarvust. Kaks kolmandikku õpilastest vajab erituge ja kolmandik tõhustatud tuge. Õpilaskodus õõbib 44 õpilast, nendest 13 Põhja-Sakala valla last (tabel 11).

Tabel 11. Lahmuse Kooli õpilased elukohaomavalitsuse, toe liigi ja õpilaskodu koha lõikes (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

Omavalitsus	Tõhustatud tugi	Eritugi	Kokku	sh õpilaskodus
Põhja-Sakala	9	9	18	13
Pärnu linn		5	5	5
Viljandi vald	2	2	4	4
Mulgi vald	3	1	4	4
Põhja-Pärnumaa vald	1	3	4	3
Tori vald		3	3	3
Viljandi linn		3	3	1
Põltsamaa vald	3		3	3
Lääneranna vald		2	2	2
Türi vald	1	1	2	2
Häädemeeste vald		2	2	2
Jõgeva vald		1	1	1
Viimsi vald		1	1	1
Kokku	19	33	52	44

Lahmuse Kooli koosseisus on u 32 ametikohta, kuna osa töökohti on osakoormusega, siis seotud isikuid on enam. Põhikoosseisule lisaks on kolm käsunduslepinguga töötajat, kes osutavad rehabilitatsiooniteenuseid taastuskeskuses. Tulenevalt asjaolust, et kool kuulus varem riigile, on töötajate palgatase kõrgem kui teistes Põhja-Sakala valla koolides. Ametikohtade keskmine brutotasu kuus on ligi 1400 eurot (tabel 12).

Tabel 12. Lahmuse Kooli töötajate koosseis ja töötasud 2020. aastal (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

Ametikoht	Koormus	Töötasu kuus
Direktor	1	2 100
Logopeed	0,5	1 370
Huvijuht	1	1 425
Pedagoog, eripedagoog	9,5	1 965
Õpilaskodu kasvataja	7,7	1 186
Õokasvataja	2,26	958
Füsioterapeut	0,6	1 400
Ringjuhid	0,33	1 119
Haldusdirektor	1	1 570
Taastuskeskuse juht	1	1 130
Sekretär	1	1 470
Arvutitehnik -infotehnoloog	0,4	1 188
Kokk	2	1 030
Laohoidja	1	940
Koristajad	3	710
Kokku /keskmine	32,29	1 399

Suurem osa töökohtadest on seotud õpetamise (11,3) ja õpilaskodu tööga (10). Taastuskeskuse tulud katavad seotud personalikulud. Põhikoosseisu kohtade tööjõukulu aastas on u 725 tuhat eurot (tabel 13).

Tabel 13. Töötajate jaotus ametiülesande liigi lõikes

Töövaldkond	Koormus	Tööjõukulu aastas
Juhtimine ja administratsioon	2,4	65 000
Õpetamine ja tugitegevused	11,3	340 000
Õpilaskodu	10,0	181 000
Taastusravi	1,6	32 000
Majandamine ja koristus	4,0	59 000
Toitlustamine	3,0	48 000
Kokku	32,3	725 000

2.2.3. Finantseerimine

Põhja-Sakala vallavolikogu 24. jaanuari 2019. a otsustega nr 91 väljendatud soovi alusel otsustas HTM võõrandada otsustuskorras tasuta Põhja Sakala vallale Lahmuse Kooli kinnisasjad. 19.02.2019 sõlmitud halduslepingus sätestatakse tegevuskava ja tingimused Lahmuse Kooli pidamise riigilt Põhja-Sakala vallale üleandmiseks.

Vastavalt lepingule eraldab riik vallale kooli pidamiseks toetuseks vahendeid järgneval moel:

- ülevõtmisele järgneva aasta alguses ülevõtmise aasta 10.11 seisuga kooli nimekirjas olevate laste alusel arvutatud riikliku haridustoetuse ja tegevuskulu toetuse ja koolile ülevõtmise aastaks eraldatud eelarve vahe (nn pidaja komponent) 100%;
- sellest järgneval aastal pidaja komponendist 75%;
- sellest järgneval aastal pidaja komponendist 50%.

Seega on lepinguga eraldatud rahalised vahendid aastateks 2019-2022 ajas vähenevas mahu (tabel 14). Aastast 2023 riik täiendavat toetust nn pidaja komponendi osas ei eralda.

Tabel 14. Riigi eraldis Lahmuse Kooli üleandmisega seotud lepingus

Aasta	Halduslepingu järgne eraldis
2019	324 000
2020	610 708
2021	458 028
2022	305 360

Seejuures on oluline asjaolu, et nimetatud **rahastus ei ole seotud Lahmuse Kooli pidamisega vaid on mõeldud tuge vajavate õpilaste õppe korraldamiseks vallas**. Ehk siis ka Lahmuse Kooli tegevuse lõpetamisel või kolimisel teisele taristule lepingu tingimused ei muutu ja eraldis ära ei kao.

2020 eelarve alusel on Lahmuse Kooli pidamise kulu suurusjärgus 1 miljon eurot. Kooli pidamisega seotud tuludena on käsitletud eelpool välja toodud halduslepingust lähtuv riigipoolne eraldis ning kooli õpilaste arvust ja profiilist lähtuv mõtteline osa Põhja-Sakala vallale eraldatavast haridustoetusest toetusfondis (aastal 2020 u 330 tuhat eurot ja 2021 u 470 tuhat eurot). Lisaks teenib kool ka omatulu, mis tuleb suviste laagrite korraldamisest ning taastuskeskusest ja rehabilitatsiooniteenuse osutamisest (2019. aastal tulu u 55 tuhat eurot, 2020. a u 75 tuhat eurot). Samuti on alates 2021. aastast planeeritud hakata küsima teistelt omavalitsustelt õpilaskoha eest tasumist vähemalt tegevuskulu riikliku piirmäära (94 eurot kuus) ulatuses. Kõrgema kohatasu küsimine eeldab omavalitsuste valmisolekut ja eraldi kokkuleppeid (kas või osaliselt, nt õpilaskodu eest tasumine).

Kooli kulueelarves moodustavad enam kui kolmveerand kuludest ehk u 770 000 eurot tööjõukulud. Majandamiskulud on suurusjärgus 230 000 eurot, sellest enam kui 100 000 kulub kinnistute, hoonete ja ruumide majandamisele (tabel 15).

Finantseerimisega seotud laiemas vaates on oluline välja tuua, et riigi rahastamissüsteemi ülesehitus loob olukorra, kus omavalitsusel on vajalik võtta järjest suurem vastutus tuge vajavate õpilaste õppe korraldamisel. Riigile kuuluvate koolide üleandmine omavalitsustele või alternatiivina nende sulgemine on HTM soov ja eeldatavalt jätkuv protsess. Samas, senikaua, kuni omavalitsuse ja riigikoolid HEV lastele eksisteerivad paralleelselt, ei ole omavalitsuse pidamisel kooli majandamisel võimalik arvestada teiste omavalitsuse huviga tasuda eri- ja tõhustatud toe määramise saanud laste eest vastava õpilaskoha (tegelike) kulusid. Omavalitsuste jaoks vähemalt hetkeolukorras tuge

vajavate laste õpetamine majanduslikult otstarbekas korraldada veel allesolevates „tasuta“ riigikoolides (jääb geograafilise paiknemise ja transpordi korraldamise küsimus) või kaasava hariduse raames. Seetõttu on pigem kaheldav Põhja-Sakala valla väljavaade küsida teistest omavalitsustest pärit õpilaste eest koolikoha tegeliku maksumuse hüvitamist või saada täiendavat tuge riigilt (nt õpilaskodu pidamiseks).

Tabel 15. Lahmuse kooli kulud 2020.a. eelarves (Põhja-Sakala Vallavalitsus)

Põhitegevuse kulud		1 002 800
5002	Töötajate töötasu	553 600
5005	Töötasud võlaõiguslike lepingute alusel	23 200
506	Tööjõukuludega kaasnevad maksud	195 000
5500	Administreerimiskulud	3 500
5503	Lähetuskulud (v.a koolituslähetus)	600
5504	Koolituskulud (sh koolituslähetus)	3 700
5511	Kinnistute, hoonete ja ruumide majandamiskulud	107 900
5513	Sõidukite majandamiskulud	8 300
5514	Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kulud	6 900
5515	Inventari majandamiskulud	4 800
5516	Töömashinate ja seadmete majandamiskulud	2 100
5521	Toiduained ja toitlustusteenused	37 100
5522	Meditsiinikulud ja hügieenikulud	1 200
5524	Õppevahendite ja koolituse kulud	5 400
5525	Kommunikatsiooni-, kultuuri- ja vaba aja sisustamise kulud	6 300
5540	Mitmesugused majanduskulud	5 400
6010	Maksud, lõivud, trahvid (tegevuskulud)	37 800
Tööjõukulud kokku		771 800
Majandamiskulud kokku		231 000
Kokku		1 002 800

PÕHISÕNUMID

- Lahmuse Kool paikneb terviklikult väljaarendatud mõisakompleksis, kus on head tingimused tuge vajavate laste õpetamiseks, kuid mille majandamiskulud on võrreldes teiste üldhariduskoolidega oluliselt kõrgemad. Samas vajab investeringuid kompleksi peahoone.
- Kooli õpilaste arv on järjepidevalt langenud kuni õppeaastani 2020/21, mil toimus tõus. Siiski on õpilasi u poole vähem kui 15 aastat tagasi.
- Suurema osa personalist moodustavad eripedagoogid ja õpilaskodu kasvatajad. Kooli keskmine palgatase on u neljandiku võrra kõrgem kui valla teiste üldhariduskoolide samaväärsetel ametikohtadel.
- Kaks kolmandikku kooli õpilastest ei ole pärit Põhja-Sakala vallast, nende õppekoha tagamise ja kulude katmise kohustus vallal puudub. Riik annab iga õppuri kohta kooli pidajale toetust, kuid tegelik kulude katmine on täiel määral kohaliku omavalitsuse vastutus alates aastast 2023.

2.3. Erivajadustega laste õpe projekti piirkonnas ja Viljandimaal

2.3.1. Põhja-Pärnumaa ja Viljandi vald

8000 elanikuga Põhja-Pärnumaa valla kaheksas üldhariduskoolides oli õppeaastal 2019/20 õpilasi kokku u 700. Tuge vajavaid lapsi oli samal ajal põhikooli osas kokku 166 ehk neljandik õpilastest. Üldist tuge rakendati 129, tõhustatud tuge 18 ja erituge 19 õpilasele. Tõhustatud ja eritoe lapsi oli rohkem valla kahes suuremas koolis Pärnu-Jaagupis ja Vändras (tabel 16).

Tabel 16. Tuge vajavad lapsed Põhja-Pärnumaa valla koolides õppeaastal 19/20 (Põhja-Pärnumaa Vallavalitsus)

Kool	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi
Juurikaru	17	2	2
Kergu	0	0	0
Libatse		1	
Pärnjõe	12	2	1
Pärnu-Jaagupi	80	4	8
Tootsi	1	2	2
Vahenurme		1	
Vändra G	19	6	6
Kokku	129	18	19

Põhja-Pärnumaa vallas erivajadustega lastele suunatud koole ei ole. 2019/20 õppeaastal õppis **mujal nn erikoolides või eriklassides kokku 13 last**, neist 4 Pärnu Päikese Koolis ja 3 Lahmuse Koolis. Üks õpilane oli nii Pärnu Kuninga tn Põhikoolis, Viljandi Kaare Koolis, Maarjamaa Hariduskolleegiumis kui ka Koonga Kooli ja Paldiski Kooli eriklassides. Seega õppis kolm neljandikku valla tõhustatud ja eritoe lastest valla üldhariduskoolides.

Viljandi valla üheksas üldhariduskoolides on õpilasi kokku enam kui 900. Tuge vajavaid lapsi oli 2019/20 õppeaastal põhikooli osas kokku 272 ehk kolmandik õpilastest. Üldist tuge rakendati 207, tõhustatud tuge 51 ja erituge 14 õpilasele. Tõhustatud toe õpilasi oli kõikides koolides, suurem osa eritoeaga õpilastest käis Heimtali Põhikoolis (tabel 17).

Tabel 17. Tuge vajavad lapsed Viljandi valla koolides õppeaastal 19/20 (Viljandi Vallavalitsus)

Kool	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi
Heimtali Põhikool	32	7	9
Kolga-Jaani Põhikool	12	5	2
Paistu Kool	28	1	2
Tarvastu Gümnaasium	56	8	1
Holstre Kool	25	6	
Kalmetu Põhikool	15	12	
Leie Põhikool	2	2	
Saarepeedi Kool	6	7	
Väärtsi Kool	31	3	
Kokku	207	51	14

2019/20 õppeaastal õppis erikoolides kokku **46 Viljandi valla last**, neist 21 Viljandi vallas asuvas riigiomandis olevas Ämmuste Koolis ja 15 õpilast Viljandi Kaare Koolis (munitsipaalomand). Mujal käisid üksikud lapsed, sh oli Lahmusel käijaid 3 ehk vähem kui 10% väljaspool valda käivatest tuge vajavatest lastest. Lisaks õppis paar last Viljandi Jakobsoni Kooli eriklassis. Õpilaskodu teenust kasutati kõigis erikoolides (v.a. Viljandi Kaare Koolis, kus see puudub). Võrreldes Põhja-Pärnumaa vallaga oli nn erikoolides käivate laste osakaal tõhustatud ja erituge vajavatest lastest suurem (u 40%) mis on selgitatav asjaoluga, et vallas on eraldi riigiomandis olev nn erikool ning valla tõmbekeskuses Viljandi linnas ka tuge vajavate laste munitsipaalikool.

Kokku oli kolme partneromavalitsuste üldhariduskoolides 2019/20 õppeaastal u 100 tõhustatud tuge ja 45 erituge vajavat last (tabel 18).

Tabel 18. Toevajadusega õpilaste osakaal projektipiirkonna omavalitsustes (2019/20 õppeaasta)

Omavalitsus	Üldtugi	Tõhustatud tugi	Eritugi	Tuge saavaid õpilasi kokku	Õpilasi põhikoolides kokku
Põhja-Sakala vald	193	30	10	233	732
Viljandi vald	207	51	14	272	802
Põhja-Pärnumaa vald	129	18	19	166	667
Põhja-Sakala vald	26%	4%	1%	32%	
Viljandi vald	26%	6%	2%	34%	
Põhja-Pärnumaa vald	19%	3%	3%	25%	

2.3.2. Erivajadusega laste õpe mujal Viljandimaal

Viljandi maakonnas tegutsevad lisaks Põhja-Sakala vallale kuuluvale Lahmuse Koolile veel kolm tuge vajavatele lastele suunatud õppeasutust:

- **Ämmuste Kool** – riigimandis olev kool, mis asub Viljandi vallas maakonnakeskusest Viljandist 30 km ja lähimast keskusest Mustlast 3 km kaugusel ning mis töötab lihtsustatud õppekava (lihtsustatud- ja toimetuleku õppetase) alusel. Koolil on oma õpilaskodu. Õpilaste arv on seisuga 2020/21 37 (võrdluseks: 2010/11 oli koolis 91 õpilast), neist veidi üle poole on pärit Viljandi vallast. Oma profiililt on kool analoogne Lahmuse Kooliga.
- **Viljandi Kaare Kool** – munitsipaalomandis olev põhikool Viljandi linnas, mis on suunatud linna ja maakonna hariduslike erivajadustega õpilastele. Kooli õppetöö toimub põhikooli lihtsustatud õppekava, toimetuleku riikliku õppekava ja riikliku õppekava alusel. Õpilaste arv on viimasel 6-7 aastal jäänud 80-90 vahele. Oma profiililt on kool sarnase Ämmuste ja Lahmuse koolidega, kuid koolil pole eraldi õpilaskodu.
- **Jaagu Lasteaed-Põhikool** – Viljandimaa Omavalitsuste Liidu pidamisel olev mõõduka, raske ja sügava vaimupuudega ja/või liitpuudega lastele rajatud asutus Viljandi linnas. Vastu võetakse nii Viljandimaalt kui ka mujalt Eestist pärit lapsi. Koolis on viimastel aastatel olnud stabiilselt 25 õpilast. Lisaks haridusteenusele pakub samas majas hoolekande teenuseid SA Pere kodu, et tagada lastele vastavalt vajadusele hoiu- ja ööbimisvõimalusi ning tugiisikuteenust ning majas töötab rehabilitatsioonimeeskond, mille spetsialistid saavad lastele ja peredele sobival ajal tegeleda nende toetamisega.

Hariduse tugiteenused on Viljandi linnas koondatud Viljandi Päevakeskuse Laste ja perede osakonda (tugiteenuste keskusesse). Osakonnas töötavad logopeedid, eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid ja psühholoogid, kes teenindavad kõiki Viljandi linna munitsipaalkoole ja –lasteaedu. Teistes omavalitsustes (sh projekti partneromavalitsused) toimub tugiteenuste osutamine haridusasutuste põhisel.

HTM pakkus projekti raames välja omapoolse nägemuse tuge vajavate laste õppe toetamisest maakondades. Vastava nägemuse järgi võiks tõhustatud-ja eritoe õpilaste koolide pidamine ja tugiteenuste keskuste tegutsemine olla enamikes maakondades, sh Viljandi maakonnas, kohalike omavalitsuste poolt moodustatud ühisasutuses. See tagaks võimekuse leida täiskoormusega kvalifitseeritud meeskonna, kes toetaks lapsi ja vanemaid. Viljandi maakonna vaates võiks HTMi nägemuses ühise tervikuna (ühes struktuuris) toimida juba loodud üksused: Viljandi Omavalitsuste Liidu poolt on loodud SA Pere kodu (sh Jaagu Lasteaed-Põhikool), Viljandi linna loodud Laste ja perede osakond (tugiteenuste keskus) ja Viljandi Kaare Kool (kuhu koonduks ka riigi peetava Ämmuste kooli õppurid, kui selle kooli pidamise on KOvid valmis üle võtma. NB! Ei pea üle võtma koos taristuga). Põhja-Sakala valla lapsed õpiksid valdavalt oma kodulähedases koolis, kas

tavaklassi kaasatuna või eraldi klassis. Valla poolt oleks tagatud vajadusel tugisikuteenus lastele, kes seda vajavad. Maakonnapõhise ühisasutuse poolt oleksid tagatud tugiteenused ning võrgustikutöö Põhja-Sakala valla õpetajate ja ühisasutuses töötavate tugispetsialistide vahel. Õpilaste toetamine ja õpetajate/vanemate nõustamine toimuks üldjuhul lapse kodukohalähedases koolis.

2.3.3. Projekti partnerite vajadused ja seisukohad

Projekti algfaasis kaardistati partneromavalitsuste Viljandi valla ja Põhja-Pärnumaa valla nägemus tuge vajavate laste õppe korraldamisest ja tugiteenuste osutamisest piirkonnas, sh nende huvi ja valmisolek osaleda Lahmuse Kooli pidamisel.

Viljandi valla seisukohad olid järgnevad:

- Tugiteenuseid osutatakse Viljandi valla lasteaedades ja koolides kohapeal, mis on hajaasustuse tingimustes mõistlik. Vastavad spetsialistid on üldjoontes olemas ning teenused on tagatud, haridusasutused on vastava korraldusega rahul. Vajadust või põhjust tugiteenuseid ühiselt osutada otseselt ei ole.
- Lahmuse Kool võiks tuge vajavate laste koolina jätkata, kuid Viljandi vallal puudub valmisolek kooli ühises pidamises osaleda. Suurem osa Viljandi valla tuge vajavatest õpilastest, kes käivad nn erikoolis, on kas Ämmustel või Viljandi Kaare Koolis. Võimalusel kasutaks vald vastavalt vajadusele Lahmuse teenuseid.
- Viljandi linn on teinud vallale ettepaneku arutada tuge vajavate lastele suunatud kompetentsikeskuse loomist. Viljandi vallal vastavas küsimuses konkreetsetelt formuleeritud seisukohta ei ole, aga vald on avatud läbirääkimisteks. Maakondliku kompetentsikeskus asukoht võiks olla Viljandi linnas, mis on valla elanike jaoks loogiline tõmbekeskus.

Põhja-Pärnumaa vald:

- Tugiteenuste korralduse tegeleb vald ise, praktikas on tugispetsialistidest puudus (asutuste koosseisus on, aga ei leia).
- Põhja-Pärnumaa vallas eraldiseisev tuge vajavate laste kool puudub. Vald on rakendanud kaasavat haridust, ideaalis ei oleks nn erikoole eraldi vaja. Koolid, kus on tugispetsialistid olemas saavad hakkama, kui õpilaste arv klassis on väike. Juhul, kui nt 26 lapsega klassis on 4 tuge vajavat last, on olukord praktikas keeruline.
- Vallal valmisolek Lahmuse Kooli pidamises osaleda puudub (2019/20 oli Põhja-Pärnumaalt vallast Lahmusel 3 last), võimalusel kasutaks teenust ka edaspidi.

Projekti partnerite üldised mõtted seoses tuge vajavate laste teenuste korraldusega:

- Tulevikus Lahmuselt teenuse ostmine sõltub teenuse hinnast ja teenuste sisust.
- Valdadel on huvi ja vajadus õpilaskodu kohtade järgi sotsiaalsete probleemidega lastele, kes pole aga Lahmuse Kooli sihtgrupp.

- Eraldi on arvestatav nõudlus käitumisraskustega laste koolikohtade osas, kuid ka see pole Lahmuse Kooli sihtgrupp.

PÕHISÕNUMID

- Põhja-Pärnumaa ja Viljandi vald korraldavad haridusvaldkonna tugiteenuseid iseseisvalt, tugispetsialistid on haridusasutuste koosseisus. Tugiteenuste ühist osutamist KOVide koostöös ei peeta suure territooriumi ja hajaasustuse tingimustes otstarbekaks.
- Erivajadustega laste õpe on lahendatud mitmekesiselt – arvestatav osa Viljandi valla õpilastest käib oma maakonna tuge vajavate laste koolides Ämmustel ja Viljandis, Põhja-Pärnumaa vallas on toe pakkumine enamjaolt lahendatud oma üldhariduskoolide baasil.
- Partneromavalitsuste motivatsioon Lahmuse Kooli ühiselt pidada puudub, koolis käivad üksikud Põhja-Pärnumaa ja Viljandi valla lapsed. Teenuse kasutamisest vastavalt vajadusel on partnerid huvitatud.
- HTM näeb, et Viljandi maakonnas võiks tõhustatud-ja eritoe õpilaste koolide pidamine ja tugiteenuste keskuste tegutsemine toimuda kohalike omavalitsuste poolt moodustatud ühisasutuses, mis moodustatakse olemasolevate asutuste baasil.

2.4. Järeldused hetkeolukorrast ja läbiviidud aruteludest

Seoses kooli toimetamudeli muutusega (riigikoolist on saanud munitsipalkool) on oluline hinnata, millised on tuge vajavate õpilaste õppekorralduse võimalikud alternatiivid ning nende mõjud.

Algsed alternatiivid, mis olid püstitatud töö lähteülesandes, olid järgmised:

- Lahmuse kooli baasil kujundatakse Põhja-Sakala valla hariduse tugiteenuste keskus ja keerulisemate erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus piirkonna kohalike omavalitsuste koostöös.
- Lahmuse kooli baasil kujundatakse Põhja-Sakala valla hariduse tugiteenuste keskus ja keerulisemate erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus Põhja-Sakala valla pidamisel.
- Suure-Jaani kooli planeeritakse eraldi õppeosana Põhja-Sakala valla hariduse tugiteenuste keskus ja keerulisemate erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus Põhja-Sakala valla pidamisel.

Töö raames selgus, et teistel projektipiirkonna omavalitsustel (Viljandi vald ja Põhja-Pärnumaa vald) puudub valmisolek osaleda Lahmuse Kooli pidamisel. Selle selgeks põhjuseks on asjaolu, et mõlema KOVi lapsi käib seal vähe (viimasel õppeaastal vastavalt 3 ja 4). Suurem osa Viljandi valla tuge vajavatest lastest käib täna kas vallas asuvas Ämmuste Koolis (riigikool) või Viljandi linnas asuvas Kaare Koolis. Põhja-Pärnumaa on korraldanud suurema osa tuge vajavate laste õppes oma üldhariduskoolide baasil. Mõlemad KOVid on ka perspektiivis huvitatud Lahmuse Kooli teenuste kasutamisest, kuid mitte kooli pidamisest. Eeltoodud põhjustel otsustati koostöös projekti juhtrühmaga, et **esimest alternatiivi pole põhjust eraldi käsitleda.**

Projekti käivitamise järgselt selgus, et paralleelselt Põhja-Sakala valla projektiga on Viljandi linn algatanud mõtte luua **koostöös teiste omavalitsustega tuge vajavatele lastele kompetentsikeskus, mis integreeriks haridus- ja sotsiaalteenuseid.** Esmalt kaasati idee arutellu Viljandi vald ja Mulgi vald, 2020. a sügisel otsustati aga Viljandimaa Omavalitsuste Liidu poolt algatada maakondliku koostöömudeli osas eraldi projekt, kuhu on kaasatud juba kõik omavalitsused. Vastav projekt (analüüsi koostamine) sai jaanuaris 2021 ka Riigi Tugiteenuste Keskuse toetuse. Lähenemist toetab ka Haridus- ja Teadusministeerium, kelle nägemuses võiks

integreeritud lahendus töötada eelkõige maakonnakeskuse baasil, kus on oluliselt lihtsam tagada kõikvõimalikud tugiteenused ja vajalik kompetents. Seega lisati vastav alternatiiv ka analüüsi.

Töö käigus kokku lepitud alternatiivid on seega:

- Lahmuse kooli baasil kujundatakse erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus Põhja-Sakala valla pidamisel, teistele KOVidele osutatakse teenust (algne alternatiiv 2).
- Hariduslike erivajadusega laste õpe tagatakse Põhja-Sakala valla poolt Võhma ja Suure-Jaani (õpipaigad) koolide baasil, kuhu koondatakse vastav kompetents (algne alternatiiv 3, mida on modifitseeritud, tuues sisse õpipaigad).
- Erivajadustega laste õppe- ja kompetentsikeskus arendatakse välja maakondlikus koostöös leides Lahmuse Koolile võimalusel rolli maakonnatasandil (NB! lahenduse väljatöötamiseks on käivitatud eraldi koostööprojekt Viljandimaa Omavalitsuste Liidu poolt, täpne lahendus selgub 2021. aasta jooksul).

Haridusasutuste ühist tugiteenuste lahendust projekti piirkonna partnerite vahel täiendavalt ei analüüsita, kuna kõikide omavalitsuste nägemuses peaksid neli põhiteenust ja vastavad spetsialistid (logopeed, psühholoog, sotsiaalpedagoog, eripedagoog) olema kättesaadavad igas omavalitsuses kohapeal ning vastava korraldusega tegeleb iga omavalitsus ise.

3. ALTRERNATIIVID ERIVAJADUSEGA LASTE ÕPPE KORRALDAMISEKS

3.1. Alternatiivide kirjeldus

Alternatiiv 1: Lahmuse Kooli baasil kujundatakse tuge vajavate laste õppe- ja kompetentsikeskus Põhja-Sakala valla pidamisel, teistele KOVidele osutatakse teenust.

Juhtrühma arutelude tulemusel koorus välja, et Lahmuse Kooli tulevikuprofiili osas võrreldes tänasega suuri muutusi ellu kutsuda võimalik ei ole, seega jätkaks Lahmuse Kool suuresti tänasel kujul. Põhikooli riiklikul õppekaval lapsi õpetama hakata ei ole pedagoogiliselt ja ka õpilaskodu toimimise vaates soovitatav. Kooli juhtkond on leidnud, et käitumisraskustega lapsed ning ka sotsiaalsetel põhjustel õpilaskodu vajavad lapsed ei ole seega profiililt Lahmusele sobilikud. Samas toodi välja, et Lahmuse Kooli eeliseks on asjaolu, et kõiki lapsi ei ole võimalik õpetada tavakoolis - kusagil peab olema koht, kus „teistsugune“ laps saab olla ja ennast hästi tunda. Nn tavaõppega koolidest hakkavad õpilased ära tulema 5.-7. klassis, seetõttu on ka eelkõige III kooliaste mõnevõrra arvukam.

Lahmuse Kooli profiil jääks alternatiivi korral samaks, mis on Viljandi vallas asuval riigile kuuluval Ämmuste Koolil. Erinevus peitub eelkõige asukohas (kuidas õpilased liiguvad) ja asjaolus, et Lahmusele on võimalik vastu võtta ka lapsi, kellel on vähendatud tulemused vähemalt 3-4 õppeaines.

ilma Rajaleidja suunamiseta (Lahmusele soovitatakse juba ka tavaõppekavaga lapsi, kellel on paaris õppeaines puudulikud tulemused).

Ruumivajaduse seisukohalt on tuge vajavate laste õpetamiseks tarvis rohkem pinda õpilase kohta kui ka ruume erinevate gruppide moodustamiseks. Lahmuse Koolis on olemas hea materiaalne baas töökasvatuseks ning ka praktikavõimalused. Lisaks ka rehabilitatsiooniteenused taastuskeskuses, rohkelt ruumi nii õues kui ka siseruumides ning oma sepiroda ja spordisaal.

Peamine võimalik muudatus, mis omab mõju koolipidamisele, oleks õpilaste arvu muutus. 2020/21 õppeaastal on koolis 52 õpilast, mida on 13 võrra enam kui aasta varem. Juhul, kui õpilaste arvu õnnestub suurendada jättes samas personali samaks, on võimalus koolipidaja kulusid vähendada, kuna nn pearahaga kaasnev tulu on väiksem kui lisanduv kulu. Teoreetiliselt oleks võimalik suurendada õpilaste arv 90ni (nii palju oli õpilasi nt õppeaastal 2005/06), kuid see eeldaks täiendavat personali nii õppetegevuse läbiviimiseks kui ka nt õpilaskodu jaoks.

Koolipidaja jaoks on oluline küsimus, kust tuleksid kasvu korral täiendavad õpilased. Põhja-Sakala valla omavajadus ei ulatu eelduslikult ka edaspidi 50%-ni koolis õppijatest. Mujalt tulevat õppijate kohalikud omavalitsused pole aga siiani tasunud koolikoha eest midagi. Ühe õppekoha tegevuskulu piirmäär on 2021. aastal 94 eurot kuus, mis aga kataks Lahmuse Kooli puhul väga väikese osa tegelikust kulust. Kestliku majandamise seisukohast peaksid teised omavalitsused tasuma koolikoha eest vastavalt selle reaalsele kulule (tulenevalt õpilaste arvust 500-1000 eurot kuus), mis on pigem ebareaalne, kuna samal ajal ei pea nt riigil kuuluvas Ämmuste Koolis õppivate laste eest ükski kohalik omavalitsus midagi tasuma. Teiseks oluliseks väljakutseks on asjaolu, et riikliku hariduspoliitikat silmas pidades oleks Lahmuse Kooli pidamine pigem „vastuvoolu ujumine“. HTM näeb tuge vajavate laste õppe korraldust tulevikus pigem maakonnakeskuste baasil, kus on integreeritud haridus- ja sotsiaalteenused ning tagatud vastav kompetents ja võimalused. Samas on kohalikel omavalitsustel täielik õigus ise otsustada, kuidas nad oma koolivõrku korraldavad.

Alternatiiv 2. Tuge vajavate laste õpe tagatakse Põhja-Sakala valla poolt Võhma ja Suure-Jaani (õpipaigad) koolide baasil, kuhu koondatakse vastav kompetents²².

Alternatiiv tähendaks, et Lahmuse Kool lõpetab senisel kujul eksisteerimise²³ ning vald leiab oma õpilastele sobilikud kohad olemasolevas haridusvõrgus. Võhma Koolis juba tegutsevad eriklassid, kus õpib nii tõhustatud toe kui ka eritoega lapsi. Seega on koolil juba välja arendatud ka teatud kompetents. Kuna võib eeldada, et kõiki Lahmuse Koolis käivaid valla õpilasi (õppeaastal 20/21 18 last) ei ole võimalik siiski nn kaasava haridus raames valla tavakoolidesse integreerida on alternatiivi raames analüüsitud võimalust luua tuge vajavatele lastele sobilikud tingimused Suure-Jaani Kooli mõnda õpipaika, kus on ka õpilaskodu võimalus – sobilikud oleksid nii Sürgavere kui ka Tääksi. Suure-Jaani kooli linna õppepaigas hetkel vajalikku ruumi mitmete väikeklasside loomiseks ei ole.

Suure-Jaani Kooli Tääksi õppekoha koolihoones (u 12 km Suure-Jaani linnast) on õppinud sadakond last, hetkel on õpilasi paarkümmend. Kooli juures on olemas õpilaskodu. See asub hoone teisel korrusel ja on antud tasuta kasutada OÜ-le Spordiakadeemia, leping lõpeb 2022. aastal. Õpilaskodus ööbivad Suure-Jaani Gümnaasiumis õppivad kaugemalt pärit õpilased (u 15 noort). Hetkel puudub õpilaskodus öövalve ega toimu ka toitlustamist. Köök on kooli juures olemas. Toad on väikesed, samas on ümberehitamise võimalusi ka mujal koolihoones. Seega on võimalik Tääksi koolihoonesse suhteliselt lihtsalt kohandada Põhja-Sakala valla tuge vajavate laste õpikoht, mis on nt Suure-Jaani Kooli koosseisus.

Alternatiivseks võimaluseks oleks rajada vastav asukoht Suure-Jaani Kooli Sürgavere õpipaika (9 km Suure-Jaani linnast). Sürgaveres hetkel õpilaskodu kohti ei ole, kuid majas on ruumi ja kohandamise võimalused olemas. Koolihoone asub valla keskel ja on kompaktne.

Alternatiivi valimisel tuleb teha järeleandmisi võrreldes olemasoleva olukorraga, eelkõige füüsilise keskkonna ja sellest tulevate võimaluste osas. Võrdväärselt Lahmusega ei ole võimalik ruumitingimuste poolest tuge vajavate laste õpet korraldada. Kuigi õppetöö korraldus ja läbiviimine klassis jääks samaks ja ka käsitöövõimalused on võimalik kohale rajada (tehnikat on Lahmusel olemas, saab kaasa võtta), siis korralik võimla ja nt rehabilitatsiooniteenus pigem kaovad ning mõisakompleksi miljöö ja ruumikus teisevad.

Alternatiivi puhul on arvestatud vaid Põhja-Sakala valla lastega. See tähendab, et mujalt tulevate laste kohalikud omavalitsused peavad leida oma lastele alternatiivse koolikoha, mis on väljakutse. Lisaks võib eeldada, et mõned Lahmusel käivatest Põhja-Sakala valla lastest leiavad koolikoha ka mujal, seega võiks arvestada u 15 õpilasega.

Koolipidaja vaates on alternatiiv oluliselt lihtsamini majandatav ja ka finantsvaates jätkusuutlikum. Tegutsemine juba kasutusel olevas õpipaigas vaid oma valla lastele suunatud mahus loob võimaluse soovi korral vabaneda Lahmuse koolikompleksi majandamiskohustusest, sh vajalikest tulevikuinvesteeringutest ning võimaldab vabanevad ressursid suunata nt täiendavate tugispetsialistide palkamiseks.

Sisuliselt oleks tegemist Lahmuse Kooli väiksema mudeliga lihtsustatud õppekava alusel toimuvaks õppeks oma valla enam tuge vajavatele õpilastele, kes vajavad kaasava hariduse võimaluste juures rahulikumat keskkonda. Õpilaste arv saab olema väike. Klasse võib soovitatavalt sõltuvalt vajadusest liita. Lihtsustatud õppekaval võib laste õpetamisel liitklasse moodustada kuni kolme järjestikuse aastakäiguga.

²² Lahmuse Kooli inimvara ja kompetents säilitatakse võimalusel olemasolevas koolivõrgus.

²³ Teoreetiliselt on võimalik, et kool eraldiseisva üksusena jätkab, kuid tegutseb teise kooliga samas hoones vms

Alternatiiv 3. Tuge vajavate laste õppe- ja kompetentsikeskus arendatakse välja maakondlikus koostöös leides võimalusel Lahmuse Kooli õppetariistule rolli maakonnatasandil

Viljandimaa Omavalitsuste Liit on algatanud projekti „Maakonnaülese õppekorralduse analüüsi teostamine hariduslike erivajadusega lastele“, kus osalevad kõik maakonna omavalitsused. Projekti eesmärk on läbi mõtestada ja disainida maakonnaüleselt haridusliku erivajadusega (HEV) laste õppe korralduse arengusuunad ja selle rakendamise viisid.

Projekti raames on planeeritud tegevustena maakonnaülese ulatusega HEV teenuste tagamise vajaduste ja olemasolevate võimekuste analüüs, maakondliku HEV teenuse koordineerimise, korraldamise ja pakkumise süsteemi väljatöötamine ning sotsiaal- ja haridusvaldkonna integreerimine HEV teenuste tagamiseks. Projektil on Haridus- ja Teadusministeeriumi toetus, ministeerium näeb HEV kompetentsikeskuseid maakonnaüleste algatustena.

Projekti tulemused selguvad 2021. aasta jooksul, tulemustest lähtuv tegevus ei käivitu tõenäoliselt enne 2022. aastat. Seetõttu on toimeselgusest ja finantsvaatest lähtuvalt soovitatav Põhja-Sakala vallas kujundada oma seisukoht võimaliku tulevikusuuna osas varem. Perspektiivi, et Lahmuse mõisakompleks leiaks maakondliku mudeli puhul senises mahus kasutust, ei saa hinnata kuigi suureks. Eelduslikult koonduks suurem osa õppest ja sellega seonduvatest tugiteenustest Viljandi linna, kuna seal juba tegutsevad Viljandi Kaare Kool, Jaagu Lasteaed-Põhikool ja SA Perekodu ning tõmbekeskusena on linnal ka edaspidi kõige suurem potentsiaal integreeritud teenuseid pakkuda.

3.2. Alternatiivide tugevused ja nõrkused

Järgnevalt on välja toodud alternatiivide peamised plussid ja miinused.

Alternatiiv 1: kool jätkab Lahmusel

Peamised plussid:

- Säilib kooli väljakujunenud toimemudel
- Terviklikult väljaarendatud koolikompleks
- Õpilastel on esteetiliselt, looduslikult ja materiaal-tehnilise baasilt väga head tingimused
- Väljaarendatud taastuskeskus, rehabilitatsiooniteenuste ja protseduuride võimalus, omatulu teenimine
- Head tööõpetuse võimalused ja koostöö kutseõpet pakkuvate asutustega

Peamised miinused:

- Ühe väiksema KOVi jaoks väga kallis pidada, mõisakompleksi kõrgeid majandamiskulud
- Rügiga kokku lepitud kooli ülevõtmise perioodi lõppemisel alates 2023. a. riigieelarvelise rahastuse vähenemine, KOV vaates ebaprotsionaalne püsikulude katmise vajadus
- Toimemudel pole sobiv “turutingimustesse” ja õpilaskoha maksumus pole konkurentsivõimeline
- Kooli maine lapsevanemate seas on ajalooliselt problemaatiline, lapsed ei saa õppida oma kodu lähedal koolis
- Kompleks on tervik, mida pole võimalik väiksemateks osadeks jagada (nt erinevateks funktsioonide vahel)
- Kompleks ja peahoone vajab täiendavaid investeeringuid, mis ei ole valla investeeringute kavas

- Alterantiivi ei lahenda tugispetsialistide puudust teistes valla koolides, kus tuleb leida täiendavat ressursi tuge vajavate laste toetamiseks

Alternatiiv 2: tuge vajavate laste õpe tagatakse Võhma ja Suure-Jaani Kooli (õpipaigad) baasil

Peamised plussid:

- Kaob vajadus katta teiste omavalitsuste laste õpetamisega seonduvaid suuremahulisi kulusid, võimalus keskenduda oma valla õpilaste vajadusele
- Vähemalt 2 korda soodsam õpilaskoha maksumus oma valla õpilase kohta
- Lahendus on sobivam kaasava hariduse rakendamiseks
- Sisuliselt on võimalik samal tasemel õppetegevust läbi viia valla teistes olemasolevates koolihoonetes, mis on õpilastele võimalikult kodu lähedal ja toetada tuge vajava lapse peret vajadusel valla sotsiaalteenustega
- Suure-Jaani Kooli olemasolevad õpipaigad (Tääksi või Sürgavere) on võimalik suhteliselt lihtsalt tegevuseks kohandada
- Perspektiivis on loodud paremad eeldused vähemalt ühe Suure-Jaani Kooli õpipaiga kestma jäämiseks
- Võimalus on rakendada Lahmuse kooli inimvara valla teiste koolide ja õpilaste teenistusse, suureneb kompetents ja võimekus pakkuda tugiteenuseid

Peamised miinused:

- Senise toimemudeli lõpetamine, suur muudatus kooliperele
- Teistest omavalitsustest pärit lapsed peavad leidma uue õppekoha
- Lahmuse mõisakompleksiga võrdväärset terviklikku keskkonda on väga keeruline luua
- Rehabilitatsiooniteenuse jätkamine vajab täiendavaid investeeringuid ning pole majanduslikult otstarbekas
- Nn tavaõppe ja erivajadusega laste õpetamine ühes asukohas on väljakutse

Alternatiiv 3: tuge vajavate laste õppe- ja kompetentsikeskus arendatakse välja maakondlikus koostöös leides

Kuna alternatiivi täpsem lahendus selgub 2021. aasta jooksul, pole võimalik selle tugevusi ja nõrkusi üheselt välja tuua.

Küll võib eeldada, et valla vaates on miinused osaliselt sarnased alternatiiviga 2 (senine toimemudel Lahmusel lõpeb, võrdväärset füüsilist keskkonda on keeruline luua).

Plussideks võib selgelt pidada riiklikku toetust nn maakondlikule mudelile ning kindlasti ka suuremaid võimalusi integreerida haridus-ja sotsiaalvaldkonna teenuseid pakkumaks lastele ja nende vanematele professionaalset tuge ning ka õpetajatele ja tugispetsialistidele paremaid arenguvõimalusi.

3.3. Alternatiivide finantsmõju

Alternatiiv 1: kool jätkab Lahmusel

Finantsmõju arvestuse aluseks on 2020.a. vallaeelarves esitatud Lahmuse Kooli tulud ja kulud, mis põhinevad õppeaasta 19/20 õpilaste arvul (40) ja koosseisul. Finantsmõju hinnang on esitatud kolme stsenaariumina:

- lähteaasta baasil 40 õpilasega, sh 19 tõhustatud- ja 21 erituge vajavat õpilast;
- õppeaasta 20/21 tegeliku õpilaste arvu baasil 52 õpilasega, sh 19 tõhustatud- ja 33 erituge vajavat õpilast;
- tõenäose maksimaalse täituvuse korral ehk 65 õpilasega, 20/21 õppeaasta proportsiooni alusel 24 tõhustatud- ja 41 erituge vajavat õpilast.

Alternatiivi eeldused:

- alates 2021 aastast on vallal võimalik küsida elukohajärgselt teiste omavalitsuste õpilaste eest tegevustoetust riikliku piirmäära ulatuses ehk 94 eurot õpilase kohta kuus (koolikohtade müük);
- teenuste müügi all on kajastatud taastuskeskuse tegevusest laekuvad tulud;
- haridustoetus on arvestatud vastavalt tasandusfondi valemile ja õpilaste toe vajadusele;
- muid saadud tegevustoetusi ei ole planeeritud – riikliku toetuse saamisega õpilaskodu pidamiseks ei ole arvestatud (on pigem ebatõenäone);
- kooli direktori hinnangul õpilaste arvu kasvu korral kooli majandamiskulud ja koosseis oluliselt ei suurene, seetõttu on kooli tööjõukulud ja majandamiskulud jäetud lähteaasta tasemele;
- koolipidaja kulu tekib tulude ja kulude vahena. Seejuures on eristatud Põhja-Sakala vallast ja mujalt omavalitsustest pärit õpilastega seotud kulu õpilaste vastava proportsiooni alusel.

Vastavatel eeldustel tehtud arvestuse kohaselt kujuneb koolikoha maksumuseks 52 õpilasega 678 eurot ja 65 õpilasega 381 eurot kuus (tabel 19).

Tabel 19. Alternatiivi 1 finantsmõju stsenaariumid

	Lahmuse 19/20	Lahmuse 20/21	Lahmuse optimistlik
Tõhustatud tugi	19	19	24
Eritugi	21	33	41
<i>sh Põhja-Sakala valla lapsed</i>	<i>14</i>	<i>18</i>	<i>20</i>
Põhitegevuse tulud	414 000	583 000	721 000
Koolikohtade müük (riiklik piirmäär)	29 000	38 000	51 000
Teenuste müük	55 000	75 000	90 000
Riigieelarveline toetus	330 000	470 000	580 000
Põhitegevuse kulud			
Tööjõukulud kokku	-771 000	-771 000	-771 000
Majandamiskulud kokku	-224 000	-235 000	-247 000
Koolipidaja kulu	-581 000	-423 000	-297 000
sh valla laste eest	203 350	146 423	91 385
sh teise KOV laste eest	377 650	276 577	205 615
Õpilaskoha maksumus (eurot / kuus)	1 210	678	381

Tegemist on umbkaudse hinnanguga. Tuleb arvestada, et lähtuvalt rahastusmudelitest omab eraldisele toetusfondist olulist mõju õpilaste profiil – kas tegemist on tõhustatud (madalam rahastus) või erituge (kõrgem) vajavate õpilastega. Seega kooli õpilaste arvu või proportsiooni

muutumine võib vastavalt suhteliselt suurendada või vähendada toetusfondi eraldist. Kuigi olemasolevatele majandamis- ja tööjõukuludele õpilaste arvu kasvu korral täiendavalt vajalike eripedagoogide ja õpilaskodu kasvatajate tööjõukulud ei lisandu, on vaja arvestada, et eritoe vajadusega laste arvu suurenemisel, on nende lisandumine reaalsuses tõenäosem.

Alternatiivi puhul tuleb välja tuua, et praeguse õpilaste jaotuse puhul (u kolmandik oma vallast ja kaks kolmandikku mujal) doteerib Põhja-Sakala vald arvestatavas mahus teistest omavalitsustest päris laste õpet.

Alternatiiv 2

Alternatiivi eeldused:

- finantsmõju hindamisel on arvestatud, et erivajadusega laste õpe ja õpilaskodu kohad rajatakse ainult Põhja-Sakala valla omavajaduse tarbeks;
- aluseks on õppeaasta 20/21 õpilaste arv ja toevajaduse jaotus Lahmuse koolis – 18 õpilast, neist 9 tõhustatud toe ja 9 eritoe vajadusega;
- õpilaskodu kasutab 14 valla last ehk õpilaskodu rajatakse kuni 15le lapsele. See on ka ülemine piir, mille juures on võimalik toimida ühe kasvatajate vahetusega ehk õpilaskodu valve tööjõukulud sisaldavad 2 kasvatajat ja öökasvataja palgakulu;
- kuigi kohal on kokk olemas, siis arvestades, et õpilaskodu lastele valmistatakse neli korda päevas süüa, koka koormus suureneb;
- õppetöö läbiviimiseks vajalik eripedagoogide koosseis sõltub otseselt sellest, mis vanuses ja millise erivajadusega on õpilased. Samas võib eeldada, et väiksema laste arvu korral ei ole lapsi kõikides klassides ja õppetööd on võimalik korraldada ka liitklassidena. Seetõttu on arvestatud kuni 6 eripedagoogi vajadusega;
- kuigi hetkel on Lahmuse Koolis eripedagoogide palgatase oluliselt kõrgem kui valla teistes koolides, siis ümberkorralduse elluviimisel eeldatakse, et palgatase kujuneb samaväärseks teiste üldhariduskoolidega;
- toetusfondi eraldis on arvestatud põhimõttel, et pooled lapsed vajavad tõhustatud tuge ja pooled erituge;
- seoses hoone kasutajate arvu kasvuga suurenevad mõnel määral ka majandamiskulud.

Vastavatel eeldustel tehtud arv kohaselt kujuneb õpilaskoha maksumuseks 287 eurot kuus ja valla kogurahastuse vajaduseks 62 000 eurot.

Tabel 20. Alternatiivi 2 hinnanguline finantsmõju

	Töökohtade vajadus	Töötasu kuus	Kulu aastas
Õpilaskodu kasvataja	2	1 100	35 000
Öökasvataja	1	900	14 000
Kokk	0,5	1 000	8 000
Eripedagoogid	6	1 500	145 000
Majandamiskulud			5 000
Kokku	9,5		207 000
Toetusfondi eraldis			145 000
Valla rahastus			62 000
Õpilaskoha maksumus eurot / kuus			287

Kinnisvaraga seotud ja muid majandamiskulusid olulisel määral ei lisandu, kuna tegemist on olemasolevate ruumidega, mis on kasutuses. Ühekordse investeeringuna on vajalik ruumide

ümberehitamine ja korrastamise kuni 300 m² suurusel pinnal, mille maksumus eeldades ehitustööde maksumuseks u 500 eurot m² kohta on kuni 150 000 eurot.

Võrreldes esimese alternatiivi stsenaariumiga 2 (52 õpilast Lahmusel) on kohamaksumus umbkaudu poole odavam ja stsenaariumiga 3 ca kolmandiku madalam. Seejuures on oluline asjaolu, et puudub vajadus tasuda teiste omavalitsuste õpilaste eest või saavutada olemasolevas „turusituatsiooni“ kokkuleppeid nende finantseerimiseks.

Alternatiiv 3

Kuna alternatiivi täpsem lahendus selgub 2021. aasta jooksul, pole võimalik selle osas täpsemaid finantsarvestusi teha. Küll aga võib eeldada, et valla kulu oleks nn koostöömudel puhul pigem samas suurusjärgus nagu alternatiivi 2 puhul. Samas on võimalik teenuste maht ning võimekus suuremas struktuuris selgelt eeliseks.

KOKKUVÕTE JA ARUTELU

Käesolevas analüüsis kokkuvõttes toovad töö koostajad välja järgneva:

- 1) Kaasav haridus on Eestis riigi selge hariduspoliitiline suund juba 10 aastat, vastav suund on üldkehtiv ka Euroopas. Praktikas on kaasava hariduse rakendamisega seotud mitmed väljakutsed, nagu tugispetsialistide puudus, suur surve nn tavaõpetajale, jätkusuutlik rahastamine jne. Väljakutsetega on võimalik eelduslikult paremini toime tulla tehes enam koostööd ning kavandades integreeritud lahendusi suuremas piirkonnas.
- 2) Põhja-Sakala vald osutab üldharidusteenust täna üheksas asukohas (Kirivere, Kõpu, Olustvere, Suure-Jaani, Võhma + Sürgavere, Tääksi, Vastemõisa), neist kolm viimast on Suure-Jaani Kooli õpipaigad. Vaadates tulevikku võib prognoosida, et aastane sünnipõlvkond on vallas u kolme klassikomplekti suurune. Väheneva nõudluse ja piiratud ressursside tingimustes tuleb tõenäoliselt varem või hiljem haridusvõrgu korraldus üle vaadata.
- 3) Põhja-Sakala vallal pole vaid enda lapsi silmas pidades mõistlik ega vajalik pidada eraldiseisvat tuge vajavate laste kooli. Olukorras, kus teisi huvitatud osapooli kooli pidamiseks ei ole on võtmeküsimus, kuidas toimub teistest omavalitsustest pärit õpilastega seotud kulude eest tasumine. Tegevustoetuse riiklik piirmäär võimaldab parimal juhul katta neljandiku teiste omavalitsuste lastega seonduvatest koolipidaja kanda jäävatest kuludest.
- 4) Vallal on otsustamiseks kolm alternatiivi. Esimene neist tähendab Lahmuse Kooli säilitamist tänasel kujul, mis on emotsionaalselt kõige valutum nii kooli õpilaste, personali, kogukonna kui ka otsustajate jaoks. Teisalt on see kõige kulukam valla maksumaksjale, mõtteliselt tuleb kooli vähemalt osaliselt finantseerida teiste valla haridusasutuste arvelt. Teisel juhul oleks tegu selgelt vaid Põhja-Sakala valla enda vajadustele vastava teenuse korraldusega, mis on oluliselt ökonoomsem. Kolmas variant on eelistatud Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt, kuid täna pole veel selget nägemust, kuidas see praktikas toimima hakkaks.
- 5) Kokkuvõttes on põhihariduse korraldamine (sh tuge vajavatele lastele) täielikult kohaliku omavalitsuse otsustada. Analüüsi koostajate arvamusel tuleks otsustamisel arvestada nelja aspektiga – hariduspoliitika ja laiemad suundumused; valla nõudlus teenuse järgi; alteratiivide sisulised aspektid ning viimaks alternatiivide finantsaspektid. Töö koostajad loodavad, et käesolev analüüs on abiks kaalutletud otsuse tegemisel!